

RETTENS DOM (Anden Udvidede Afdeling)
12. juni 1997 *

I sag T-504/93,

Tiercé Ladbroke SA, Bruxelles, ved Jeremy Lever, QC, barrister Christopher Vajda, Bar of England and Wales, og solicitor Stephen Kon, London, og med valgt adresse i Luxembourg hos advokaterne Winandy og Err, 60, avenue Gaston Diderich,

sagsøger,

mod

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved Julian Curall og Francisco Enrique González Díaz, begge Kommissionens Juridiske Tjeneste, som befuldmægtigede, og med valgt adresse i Luxembourg hos Carlos Gómez de la Cruz, Kommissionens Juridiske Tjeneste, Wagner-Centret, Kirchberg,

sagsøgt,

støttet af

Société d'encouragement et des steeple-chases de France, fransk forening med hjemsted i Boulogne-Billancourt (Frankrig),

* Processprog: engelsk.

Société d'encouragement à l'élevage du cheval français, fransk forening med hjemsted i Paris,

Société sportive d'encouragement, fransk forening med hjemsted i Paris,

Société de sport de France, fransk forening med hjemsted i Boulogne-Billancourt,

Société des courses de la Côte d'Azur, fransk forening med hjemsted i Cagnes-sur-Mer (Frankrig),

Société des courses du pays d'Auge, fransk forening med hjemsted i Deauville (Frankrig),

Société des courses de Compiègne, fransk forening med hjemsted i Compiègne (Frankrig),

Société des courses de Dieppe, fransk forening med hjemsted i Rouxmesnil-Bouteilles (Frankrig),

Société des courses de Fontainebleau, fransk forening med hjemsted i Fontainebleau (Frankrig),

Groupement d'intérêt économique Pari mutuel urbain, fransk sammenslutning med hjemsted i Paris,

Pari mutuel international SA, fransk selskab med hjemsted i Paris,

ved advokaterne Bruno Chain og Jérôme Depondt, Paris, og med valgt adresse i Luxembourg hos advokat Victor Gillen, 13, rue Aldringen,

intervenienter,

angående en påstand om annullation af Kommissionens beslutning af 24. juni 1993 om afvisning af en klage, som Tiercé Ladbroke SA indgav den 9. oktober 1990 (IV/33.699) over de førende franske væddeløbsselskaber, Pari mutuel urbain og Pari mutuel international for overtrædelse af EØF-traktatens artikel 85 og 86, samt angående en begæring om, at behandlingen af klagen straks genoptages af Kommissionen,

har

DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABERS RET I FØRSTE INSTANS
(Anden Udvidede Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, B. Vesterdorf, og dommerne C.W. Bellamy og A. Kalogeropoulos,

justitsskretær: H. Jung,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter mundtlig forhandling den 8. maj 1996,

afsagt følgende

Dom

Faktiske omstændigheder og retsforhandlinger

- 1 Tiercé Ladbroke SA (herefter »Ladbroke«) er et belgisk selskab, som blev stiftet i 1982 og ejes af holdingselskabet Ladbroke group plc, og hvis virksomhed består i at modtage væddemål i Belgien efter bookmaker-systemet på hestevæddeløb, der afholdes i udlandet.
- 2 Pari mutuel urbain français (herefter »PMU«) er en erhvervsdrivende sammenslutning (groupement d'intérêt économique, herefter »GIE«), der er oprettet af de førende franske væddeløbsselskaber (herefter »væddeløbsselskaberne«). PMU varetager med eneret gennemførelsen af væddemål, der indgås uden for væddeløbsbanerne, i Frankrig efter pari mutuel-systemet (totalisator-systemet) vedrørende de hestevæddeløb, der afholdes af de hertil autoriserede væddeløbsselskaber. PMU har endvidere enerettigheder til at modtage væddemål i udlandet på væddeløb, der afholdes i Frankrig, og til at modtage væddemål i Frankrig på væddeløb, der afholdes i udlandet.
- 3 Pari mutuel international (herefter »PMI«) er et fransk aktieselskab, hvori PMU ejer aktiemajoriteten, og hvis formål er uden for Frankrig at udnytte fjernsynstransmitterede billeder og nyheder om hestevæddeløb i Frankrig. PMU, som væddeløbsselskaberne havde overdraget retten til kommerciel udnyttelse af fjernsyns-

billederne og lydkommentarerne vedrørende de væddeløb, som de afholder, overdrog ved en kontrakt, der blev indgået den 9. januar 1990 med virkning fra den 1. august 1989, denne ret til PMI for Forbundsrepublikken Tysklands og Østrigs vedkommende.

4 Den 25. august 1989 indgik PMI en aftale med Deutscher Sportverlag Kurt Stoof GmbH & Co. (herefter »DSV«), som er et tysk selskab, hvis virksomhed består i udgivelse af blade om hestevæddeløb og navnlig om franske løb. Ved aftalen gav PMI DSV eneret til at udnytte fjernsynsbilleder og lydkommentarer fra de franske løb (herefter »fransk lyd og billede«) i Forbundsrepublikken Tyskland, dvs. inden for grænserne, som de bestod før Tysklands genforening, herunder det tidligere Vestberlin, samt i Østrig (herefter »licensområdet«).

5 I september 1989 anmodede Ladbroke DSV om ret til at retransmittere fransk lyd og billede i Belgien. Denne anmodning blev i oktober 1989 afslået af DSV med den begrundelse, at DSV ifølge kontrakten med PMI ikke måtte retransmittere fransk lyd og billede uden for licensområdet.

6 Efter at der var sket en ændring af de belgiske lovbestemmelser om væddemål indgået uden for væddeløbsbanerne, således at væddeløbsagenturerne kunne holde åbent om eftermiddagen, mens hestevæddeløbene fandt sted, anmodede Ladbroke ved skrivelse af 18. juni 1990 PMI om nærmere oplysninger om de finansielle og tekniske vilkår for at blive tilsluttet tjenesten »Courses en direct« (»direkte transmission af væddeløb«), der drives af PMI, og igennem hvilken man via satellit direkte kan følge hestevæddeløb, mens de afholdes i Frankrig.

7 Ved skrivelse af 13. juli 1990 svarede PMI, at det ikke kunne imødekomme denne anmodning, fordi det ikke havde »fri rådighed over rettighederne til billeder fra de franske væddeløb og til de nyheder, der følger med dem, idet disse indehaves af væddeløbsselskaberne og af GIE-PMU«.

- 8 Den 27. juli 1990 skrev Ladbroke til PMU og til hvert enkelt af væddeløbsselskaberne med anmodning om nærmere oplysninger om de finansielle og tekniske vilkår for tilslutning til tjenesten »Courses en direct«.
- 9 Ved skrivelse af 8. august 1990 svarede PMU Ladbroke som følger:

»Vi skal meddele Dem, at GIE-PMU i henhold til sin kontrakt med væddeløbsselskaberne kun har rådighed over de billeder, der tilhører disse, med henblik på at udsende dem i sine agenturer for modtagelse af væddemål på løbstidspunktet i Frankrig og, for så vidt angår udlandet, alene med henblik på retransmission af dem i Forbundsrepublikken Tyskland og i Østrig. Vi har således ikke de rettigheder, som De forudsætter i Deres anmodning. Væddeløbsselskaberne, som er medlemmer af sammenslutningen, har i øvrigt underrettet os om, at De i en skrivelse af samme dato og af samme indhold individuelt har anmodet dem om at meddele Dem deres vilkår for at levere deres tjenesteydelse. Selskaberne har anmodet os om — i vores egenskab af erhvervsdrivende sammenslutning af selskaberne — at meddele Dem, i deres navn og for deres regning, at de ikke har til hensigt at give tiladelse til erhvervsmæssig udnyttelse af deres ophavsrettigheder i Belgien.«

- 10 Den 9. oktober 1990 indgav Ladbroke en klage til Kommissionen i medfør af artikel 3, stk. 2, litra b), i Rådets forordning nr. 17 af 6. februar 1962, første forordning om anvendelse af bestemmelserne i traktatens artikel 85 og 86 (EFT 1959-1962, s. 81, herefter »forordning nr. 17«), hvori selskabet anmodede Kommissionen om at bringe en overtrædelse af EØF-traktatens artikel 85 og/eller artikel 86 til ophør, som blev begået af de førende franske væddeløbsselskaber og af PMU, PMI og DSV. Selskabet anmodede endvidere Kommissionen om at træffe foreløbige forholdsregler.
- 11 Ladbroke klagede over det direkte afslag fra væddeløbsselskaberne og fra PMU og PMI og det indirekte afslag fra DSV på at levere selskabet fransk lyd og billede til sine væddeløbsagenturer i Belgien, men understregede, at for så vidt som DSV's adfærd blot bestod i at anvende nogle kontraktmæssige begrænsninger, der var

blevet pålagt det af de andre parter, som klagen vedrørte, tilsigtedes det ikke med klagen at pålægge DSV noget ansvar med hensyn til traktatens artikel 85 og 86 og forordning nr. 17.

- 12 Ifølge Ladbroke var det relevante produktmarked, hvor de påklagede overtrædelser skulle undersøges, markedet for transmission af fransk lyd og billede. For så vidt angik det relevante geografiske marked gjorde Ladbroke gældende, at der var tale om et marked af fællesskabsomfang eller i hvert fald et marked, der bestod af Frankrig, Tyskland og Belgien.
- 13 Hvad for det første angik den påståede overtrædelse af artikel 86 gjorde Ladbroke gældende, at de førende væddeløbsselskaber enten alene eller sammen med PMU/PMI indtog en kollektivt dominerende stilling med hensyn til transmission af fransk lyd og billede inden for fællesmarkedet og i hver medlemsstat. Deres direkte afslag på at forsyne Ladbroke med fransk lyd og billede udgjorde et misbrug af en kollektivt dominerende stilling, der var uden saglig begrundelse, fordi i) det var teknisk muligt for PMU og PMI at levere lyd- og billedmaterialet til Ladbroke mod betaling af en rimelig afgift, ii) PMU og PMI var villige til at levere lyd og billede til Ladbroke's konkurrenter i Belgien, nemlig Pari mutuel unifié belge, Tiercé franco-belge og selskabet Dumoulin, iii) de førende væddeløbsselskaber allerede havde givet tilladelse til transmission af fransk lyd og billede i Frankrig og i Tyskland, iv) afslaget på at levere lyd og billede til Ladbroke var til hinder for indførelsen af et nyt produkt, hvilket var til skade for de belgiske væddeløbsagenter og deres kunder, og v) væddeløbsselskaberne, i det omfang de var indehavere af rettigheder vedrørende fransk lyd og billede, ikke var berettiget til at bruge dem på en måde, der udgjorde et misbrug. For så vidt angik punkt iv) og v) henviste sagsøgeren til støtte for sine argumenter til Kommissionens beslutning 89/205/EØF af 21. december 1988 om en procedure i henhold til traktatens artikel 86 (IV/31.851, Magill TV Guide/ITP, BBC og RTE) (EFT 1989 L 78, s. 43, herefter »beslutning 89/205« eller »Magill-beslutningen«).
- 14 For så vidt angik DSV's indirekte afslag på at transmittere fransk lyd og billede til Ladbroke på grund af de begrænsninger, som DSV ved kontrakt var blevet pålagt i denne henseende af PMU og/eller PMI og/eller af væddeløbsselskaberne, udgjorde også dette et misbrug af en dominerende stilling, der var uden enhver saglig begrundelse.

- 15 Hvad for det andet angik den påståede overtrædelse af traktatens artikel 85, stk. 1, anførte Ladbroke i klagen, at den forpligtelse, som PMU/PMI havde pålagt DSV til i de aftaler, som det indgik med de tyske bookmakere, at forbyde retransmission af fransk lyd og billede uden for licensområdet, udgjorde en overtrædelse af traktatens artikel 85, stk. 1.
- 16 Efter at klagen var indgivet, sendte Kommissionen en begæring til PMU og PMI om oplysninger i medfør af artikel 11 i forordning nr. 17. En udgave af svarene fra PMU og PMI på denne begæring, hvori fortrolige oplysninger var fjernet, blev derefter fremsendt til klageren.
- 17 Ved skrivelse af 19. marts 1991 meddelte Ladbroke Kommissionen, at PMU, som det fremgik af PMU's svar på den nævnte begæring, havde til hensigt at udnytte fransk lyd og billede i Belgien i samarbejde med tredjemænd, men ikke med Ladbroke. Følgelig anmodede Ladbroke Kommissionen om at fortsætte undersøgelsen af de misbrug, som Ladbroke havde klaget over, eller i modsat fald at sende selskabet en underretning i henhold til artikel 6 i Kommissionens forordning nr. 99/63/EØF af 25. juli 1963 om udtalelser i henhold til artikel 19, stk. 1 og 2, i Rådets forordning nr. 17 (EFT 1963-1964, s. 42, herefter »forordning nr. 99/63«) med henblik på at meddele Ladbroke begrundelsen for, at der ikke var grundlag for at tage dets klage til følge.
- 18 Ved skrivelse af 26. juni 1992 opfordrede Ladbroke under henvisning til traktatens artikel 175, stk. 2, Kommissionen til at træffe en afgørelse om selskabets klage.
- 19 Ved stævning indleveret den 12. oktober 1992 indbragte Ladbroke i medfør af traktatens artikel 175, stk. 3, et passivitetssøgsmål for Retten, hvorunder selskabet påstod fastslået, at Kommissionen i strid med traktaten havde undladt at træffe en endelig afgørelse efter indgivelsen af selskabets klage. Denne sag blev registreret som sag T-86/92.

- 20 Ved skrivelse af 11. november 1992, der blev fremsendt i henhold til artikel 6 i forordning nr. 99/63, meddelte Kommissionen Ladbroke, at den ikke agtede at tage selskabets klage til følge.
- 21 Ifølge denne skrivelse var det relevante produktmarked, der skulle tages i betragtning med henblik på anvendelsen af traktatens artikel 85 og 86, i den konkrete sag markedet for transmission af lyd og billede fra hestevæddeløb i almindelighed. For så vidt angik markedets geografiske udstrækning var det Kommissionens opfattelse, at dette alene omfattede Belgien.
- 22 Med hensyn til anvendelsen af traktatens artikel 86 fandt Kommissionen, at Ladbroke ikke havde godtgjort, at væddeløbsselskaberne indtog en kollektivt dominerende stilling, således som dette begreb var fastlagt i Rettens dom af 10. marts 1992 i de forenede sager T-68/89, T-77/89 og T-78/89, SIV m.fl. mod Kommissionen, den såkaldte »planglas-dom« (Sml. II, s. 1403). Kommissionen understregede endvidere, at der ikke var lighedspunkter mellem den konkrete sag og Rettens dom af 10. juli 1991 i sag T-69/89, RTE mod Kommissionen (Sml. II, s. 485, herefter »Magill-dommen«), der blev afsagt i en sag om annullation af beslutning 89/205 (herefter »Magill-sagen«). Ifølge Kommissionen indtog Ladbroke nemlig allerede en dominerende stilling på det marked, hvor forbrugerne fik tilbudt fransk lyd og billede, dvs. markedet for indgåelse af væddemål på hestevæddeløb, hvorimod væddeløbsselskaberne ikke var på dette marked overhovedet. Endvidere var den afgørende faktor i Magill-sagen den omstændighed, at fjernsynsselskabernes misbrug bestod i at hindre markedsføring af et nyt produkt til skade for forbrugerne, hvorimod udsendelsen af lyd og billede fra hestevæddeløb i den konkrete sag ikke udgjorde en tjenesteydelse, der reelt var forskellig fra den, der allerede blev tilbudt spillerne, nemlig tjenesteydelsen vedrørende indgåelse af væddemål.
- 23 Med hensyn til anvendelsen af traktatens artikel 85, stk. 1, fandt Kommissionen, at det forbud, som de førende væddeløbsselskaber havde pålagt DSV mod at retransmittere fransk lyd og billede uden for licensområdet, på fællesskabsrettens nuværende udviklingstrin var en del af licensgiverens rettigheder, og at det følgelig ikke var omfattet af traktatens artikel 85, stk. 1.

- 24 Ved skrivelse af 13. januar 1993 fremsatte Ladbroke sine bemærkninger som svar på Kommissionens skrivelse af 11. november 1992. Ladbroke gjorde gældende, at væddeløbsselskabernes direkte afslag på at give selskabet licens på transmission af lyd og billede fra deres væddeløb, såvel som det indirekte afslag, som de havde givet via DSV, fulgte af en aftale og/eller en samordnet praksis mellem væddeløbsselskaberne og/eller en vedtagelse inden for en sammenslutning af virksomheder, der var i strid med traktatens artikel 85, stk. 1.
- 25 Ved kendelse af 19. marts 1993 bestemte formanden for Anden Afdeling efter anmodning fra Ladbroke, at det passivitetssøgsmål, der var anlagt som sag T-86/92, skulle slettes af registeret på grund af fremsendelsen af Kommissionens skrivelse af 11. november 1992 (jf. ovenfor, præmis 19 og 20).
- 26 Ved beslutning indeholdt i skrivelse af 24. juni 1993 — hvori kun Ladbroke's hovedargumenter som fremført i bemærkningerne af 13. januar 1993 blev behandlet — afviste Kommissionen endeligt Ladbroke's klage under henvisning til den begrundelse, der anførtes i beslutningen, og til de grunde, der var anført i dens skrivelse i henhold til artikel 6 i forordning nr. 99/63 («For the reasons set out in its letter of 11 November 1992 ... there are insufficient grounds for granting your application for a finding of infringements. The comments you submitted on 13 January 1993 do not contain any new points of fact or law which could alter the views taken and conclusions reached by the Commission in its letter of 11 November 1992. This letter therefore does not repeat what was said in that letter but deals only with the main arguments contained in your comments.») («Af de i skrivelsen af 11. november 1992 anførte grunde ... er der ikke grundlag for at tage Deres begæring om at fastslå en overtrædelse til følge. De bemærkninger, De fremsatte den 13. januar 1993, indeholder ingen nye faktiske eller retlige omstændigheder, som kan ændre de synspunkter og konklusioner, som Kommissionen har anført i sin skrivelse af 11. november 1992. I nærværende skrivelse gentages derfor ikke, hvad der anførtes i den nævnte skrivelse, men behandles kun hovedargumenterne i Deres bemærkninger.»)
- 27 For så vidt angik definitionen af det relevante produktmarked, der blev defineret som markedet for lyd og billede i almindelighed og ikke markedet for fransk lyd og billede, anførte Kommissionen i beslutningen, at de sidstnævnte kunne erstatte lyd og billede fra andre væddeløb, for selv om det forholdt sig således, som det fremgik af undersøgelsen af hovedmarkedet for væddemål i Tyskland, at 40% af de af bookmakerne modtagne væddemål vedrørte tyske væddeløb, 40% franske væddeløb og 20% britiske væddeløb, havde 67% af bookmakerne valgt at modtage

fransk lyd og billede, 23% britisk lyd og billede og 10% lyd og billede fra både franske væddeløb og britiske væddeløb. Kommissionen afviste endvidere et anbringende fra Ladbroke om, at Kommissionen selv havde anerkendt, at det relevante produktmarked var markedet for fransk lyd og billede, da den i en tidligere beslutning om foreløbige forholdsregler — nemlig Kommissionens beslutning 92/35/EØF af 11. juni 1991 om anmodning til den franske regering om at suspendere den støtte, som regeringen har ydet PMU og gennemført i strid med traktatens artikel 93, stk. 3 (EFT L 14, s. 35, herefter »PMU-beslutningen«) — havde henvist til en dom afsagt den 21. december 1990 af Landgericht Saarbrücken i sagen Buchmacher Herbert Hellmund mod Deutscher Sportverlag Kurt Stoof GmbH & Co. KG (bilag 9 til stævningen) (herefter »sagen Hellmund mod Deutscher Sportverlag«).

28 Kommissionen understregede, at definitionen af det relevante geografiske marked ikke kunne afhænge af kriteriet om, hvorvidt det var teknisk muligt at retransmittere fransk lyd og billede inden for hele Fællesskabet, men måtte bero på en række andre faktorer, såsom spillernes vaner, de tilbudte væddemåls art (totalisatorspil, bookmaking) og de lande, hvor væddeløbene finder sted, dvs. af udbuds- og efterspørgselsstrukturen, som er bestemt af markederne for selve væddemålene og af forskellene mellem de nationale lovgivninger på området.

29 Hvad særligt angik de belgiske og tyske forbrugeres vaner bemærkede Kommissionen, at selv om lyd og billede fra britiske løb blev udsendt på det tyske og det belgiske marked, vedrørte mindre end 10% af væddemålene i Tyskland disse løb, mens 90% af samtlige væddemål vedrørte de tyske løb, hvorfra der kun blev sendt kommentarer og ikke billeder. På det belgiske marked angik kun 31,5% af væddemålene de belgiske væddeløb, mens resten blev taget på udenlandske løb, nemlig 65% på de franske løb og 5% på de britiske løb.

30 Under henvisning til disse forskelle, der gør sig gældende i de belgiske og tyske spilleres adfærd i forbindelse med væddemål — dvs. for de markedsdeltagere, som udbuddet retter sig til på markedet for væddemål og på markedet for retransmission af lyd og billede fra væddeløbene — konkluderede Kommissionen, at markedet for lyd og billede fra hestevæddeløb var opdelt i nationale markeder.

- 31 For så vidt angik overtrædelsen af traktatens artikel 86 og den hævdede kollektivt dominerende stilling afviste Kommissionen Ladbroke's argument om, at kontrakten af 9. januar 1990 mellem væddeløbsselskaberne og PMU (jf. ovenfor, præmis 3) havde skabt økonomiske bånd mellem dem og gav dem en kollektivt dominerende stilling i planglas-dommens forstand. Kommissionen understregede for det første, at PMU's ret til at forvalte væddeløbsselskabernes rettigheder med hensyn til afholdelsen af deres løb ikke fulgte af den nævnte kontrakt, som i øvrigt ikke til lagde PMU nogen eneret, men af den franske lovgivning om afholdelse af væddemål efter totalisatorsystemet uden for væddeløbsbanerne. Den understregede for det andet, at selv om den pågældende lovgivning havde tillagt PMU eneret til at organisere væddemål uden for væddeløbsbanerne, var væddeløbsselskaberne fortsat indehavere af de intellektuelle ejendomsrettigheder til de løb, som de afholdt, hvilket fremgik af bestemmelserne i den nævnte kontrakt og navnlig af dens artikel 2 og artikel 4, første og andet afsnit. Endelig anførte Kommissionen, at den omstændighed, at væddeløbsselskaberne alle havde besvaret en anmodning om oplysninger fra Kommissionen ved hjælp af en enkelt skrivelse, der blev afsendt i deres navn af PMU, ikke kunne udgøre et bevis på, at væddeløbsselskaberne havde opgivet at handle uafhængigt på det relevante marked.
- 32 Med hensyn til, om der forelå et misbrug, anførte Kommissionen, at eftersom der i den foreliggende sag var tale om nationale geografiske markeder, kunne den adfærd, som væddeløbsselskaberne blev kritiseret for, ikke bedømmes ud fra deres politik vedrørende meddelelse af licenser på de forskellige geografiske markeder, og at disse selskaber ved at afslå at meddele Ladbroke de ønskede licenser for det belgiske marked ikke havde udsat Ladbroke for forskelsbehandling i forhold til andre erhvervsdrivende.
- 33 Kommissionen fandt endvidere ikke, at Ladbroke, som det var tilfældet i selskabets bemærkninger til den skrivelse, der blev sendt i medfør af artikel 6 i forordning nr. 99/63, kunne påberåbe sig Kommissionens beslutning 88/589/EØF af 4. november 1988 om en procedure i henhold til traktatens artikel 86 (IV/32.318, London European — Sabena (EFT L 317, s. 47, herefter »London European/Sabena-beslutningen«)), hvorefter Sabena havde overtrådt traktatens artikel 86 på grund af en adfærd, som tog sigte på at få London European til at afstå fra at etablere sig på ruten Bruxelles-Luton ved at nægte det adgang til edb-systemet for pladsreservation på fly i Belgien. Kommissionen anførte, at til forskel fra den sag, som blev omhandlet i London European/Sabena-beslutningen, var i den konkrete sag hverken væddeløbsselskaberne eller PMU til stede på det relevante marked,

nemlig det belgiske marked for transmission af hestevæddeløb i almindelighed. Det samme gjaldt med hensyn til Domstolens dom af 6. marts 1974 i de forenede sager 6/73 og 7/73, ICI og Commercial Solvents mod Kommissionen (Sml. s. 223) og af 3. oktober 1985 i sag 311/84, CBEM (Sml. s. 3261), som sagsøgeren også havde henvist til i sine bemærkninger.

- 34 Hvad endelig angik spørgsmålet om, hvorvidt traktatens artikel 85, stk. 1, var overtrådt, understregede Kommissionen, at både det forbud, som væddeløbsselskaberne havde pålagt DSV mod at retransmittere fransk lyd og billede uden for licensområdet, og deres afslag på at meddele Ladbroke licens på fransk lyd og billede, var omfattet af deres intellektuelle ejendomsrettigheder, som beskyttet i fællesskabsretten, hvorfor de ikke udgjorde en overtrædelse af den nævnte artikel i traktaten.
- 35 Ved stævning indleveret til Rettens Justitskontor den 31. august 1993 har Ladbroke anlagt denne sag.
- 36 Den 11. januar 1994 har Société d'encouragement et des steeple-chases de France, Société d'encouragement à l'élevage du cheval français, Société sportive d'encouragement, Société de sport de France, Société des courses de la Côte d'Azur, Société des courses du pays d'Auge, Société des courses de Compiègne, Société des courses de Dieppe, Société des courses de Fontainebleau, PMU og PMI (herefter »intervenienterne«) anmodet om tilladelse til at intervenere til støtte for Kommissionens påstande.
- 37 Ved kendelse afsagt af Retten (Anden Afdeling) den 8. juni 1994 blev begæringen om intervention taget til følge. Den 19. juli 1994 indgav intervenienterne et skriftligt indlæg, som Kommissionen fremsatte bemærkninger til den 13. september 1994 og sagsøgeren den 14. oktober 1994.

- 38 Ved Rettens beslutning af 19. september 1995 blev den refererende dommer knyttet til den nye Anden Udvidede Afdeling, som sagen følgelig blev henvist til. På grundlag af den refererende dommers rapport har Retten (Anden Udvidede Afdeling) besluttet at indlede den mundtlige forhandling og har anmodet parterne om at besvare visse skriftlige spørgsmål. Parterne har efterkommet Rettens anmodning inden for de fastsatte frister.
- 39 I retsmødet den 8. maj 1996 afgav parterne mundtlige indlæg og besvarede de mundtlige spørgsmål, der blev stillet af Retten, som var sammensat af afdelingsformanden, H. Kirschner, og dommerne B. Vesterdorf, C.W. Bellamy, A. Kalogeropoulos og A. Potocki.
- 40 Efter at dommer H. Kirschner var afgået ved døden den 6. februar 1997 har rådslagningen og afstemningen vedrørende dommen i overensstemmelse med procesreglementets artikel 32, stk. 1, fundet sted med deltagelse af de tre dommere, der har underskrevet dommen.

Parternes påstande

- 41 Sagsøgeren har nedlagt følgende påstande:

— Kommissionens beslutning af 24. juni 1993 annulleres.

— Det pålægges Kommissionen straks at genoptage behandlingen af den belgiske klagesag (IV/33.699) i medfør af traktatens artikel 176.

— Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.

42 Sagsøgte har nedlagt følgende påstande:

— Frifindelse.

— Sagsøgeren tilpligtes at betale sagens omkostninger.

43 Intervenienterne har nedlagt følgende påstande:

— Sagsøgerens påstande tages ikke til følge, og sagsøgte frifindes.

— Sagsøgeren tilpligtes at betale intervenienternes omkostninger.

Påstanden om, at der rettes et påbud til Kommissionen

44 Sagsøgeren har nedlagt påstand om, at Retten pålægger Kommissionen straks at genoptage behandlingen af klagen i medfør af EF-traktatens artikel 176.

45 Efter fast retspraksis kan Retten imidlertid hverken rette påbud til institutionerne eller træffe afgørelser på disses vegne (jf. Rettens dom af 11.7.1991, sag T-19/90, Von Hoessle mod Revisionsretten, Sml. II, s. 615, præmis 30) i forbindelse med den legalitetskontrol, den foretager. Det påhviler det pågældende forvaltningsorgan at træffe de nødvendige foranstaltninger til opfyldelse af en dom i et annullations-søgsmaal (jf. Domstolens dom af 24.6.1986, sag 53/85, AKZO Chemic mod

Kommissionen, Sml. s. 1965, præmis 23, og Rettens dom af 13.12.1995, sag T-109/94, Windpark Groothusen mod Kommissionen, Sml. II, s. 3007, præmis 61).

- 46 Sagsøgerens påstand om, at der rettes et påbud til Kommissionen, må følgelig afvises.

Annulationspåstanden

- 47 Sagsøgeren har for det første anført, at Kommissionen ikke kan henvise til argumenterne i den skrivelse, som den fremsendte i medfør af artikel 6 i forordning nr. 99/63, eftersom den ikke har gentaget dem i den anfægtede beslutning. Sagsøgeren har dernæst fremført to anbringender vedrørende urigtig anvendelse af henholdsvis traktatens artikel 86 og 85.

1. Kommissionens mulighed for at begrunde beslutningen om afvisning af klagen med henvisning til den skrivelse, som den fremsendte i medfør af artikel 6 i forordning nr. 99/63

Sammenfatning af parternes argumentation

- 48 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen ikke gyldigt kunne begrunde den anfægtede beslutning ved — uden udtrykkeligt at gentage dem — at henvise til argumenterne i sin skrivelse i henhold til artikel 6 i forordning nr. 99/63. Efter sagsøgerens opfattelse må det på dette punkt forholde sig på samme måde som for beslutninger, hvorved der fastslås en overtrædelse af artikel 85, stk. 1, og som vedtages efter en meddelelse af klagepunkter og de herpå afgivne svar, og som indeholder samtlige indvendinger og bemærkninger fra de berørte virksomheder. Det følger af grundlæggende forvaltningsretlige principper, at Kommissionen ikke i sine beslutninger kan nøjes med ganske enkelt at henvise til den anførte begrundning.

delse i en forberedende akt, som f.eks. en meddelelse af klagepunkter eller en skrivelse afsendt i henhold til artikel 6 i forordning nr. 99/63. Et sådant forbud tjener til at skabe grundlag for en kontrol af, at beslutningens adressat er blevet »hørt« som foreskrevet i forordning nr. 17 og nr. 99/63, dvs. at den pågældendes argumenter faktisk er taget i betragtning af Kommissionen.

- 49 Sagsøgeren har anført, at det efter en gennemlæsning af selskabets bemærkninger til den skrivelse, der blev fremsendt i medfør af artikel 6 i forordning nr. 99/63, ikke kan hævdes, at der i de nævnte bemærkninger intet tilføjes til det, som allerede var blevet anført i selskabets klage.
- 50 Kommissionen har anført, at muligheden for at begrunde en beslutning om afvisning af en klage med henvisning til en skrivelse, der er fremsendt i medfør af artikel 6 i forordning nr. 99/63, følger af den funktion, som en sådan skrivelse har i forbindelse med behandlingen af klager. Kommissionen har i den forbindelse fremhævet, at efter at en klager har indgivet nye bemærkninger i forbindelse med skrivelser i medfør af artikel 6 i forordning nr. 99/63, kan den enten afvise klagen under angivelse af den begrundelse, der er anført i denne skrivelse, eller anføre denne begrundelse og tillige behandle klagerens nye argumenter eller endelig ord for ord gentage den argumentation, som den har fremført i sin skrivelse, med eller uden drøftelse af klagerens nye argumenter. Kommissionen har anført, at uanset hvad den vælger, kan klageren ikke hævde, at han ikke kender begrundelsen for afvisningen af hans klage, og kræve, at den judicielle legalitetsprøvelse alene vedrører den begrundelse, der anføres i den endelige beslutning.
- 51 Kommissionen har tilføjet, at Ladbroke under alle omstændigheder ikke har fremført nye faktiske eller retlige omstændigheder i sine bemærkninger til skrivelser i medfør af artikel 6 i forordning nr. 99/63.

Rettens bemærkninger

- 52 Afgørelsen af, om en fællesskabsretsakt opfylder begrundelsespligten i henhold til traktatens artikel 190, afhænger af arten af den pågældende retsakt og den sammenhæng, hvori den er vedtaget (dom af 11.1.1973, sag 13/72, Nederlandene mod Kommissionen, Sml. s. 27, præmis 11). Såfremt en person har været nært inddraget i forarbejdet til den anfægtede beslutning og således kender grundene til, at administrationen ikke har fundet at kunne imødekomme hans anmodning, er begrundelsespligtens omfang således bestemt af den situation, som dermed er skabt ved en sådan medvirken (Domstolens dom af 14.1.1981, sag 819/79, Tyskland mod Kommissionen, Sml. s. 21, præmis 19, 20 og 21, og af 14.11.1989, sag 14/88, Italien mod Kommissionen, Sml. s. 3677, præmis 11). I denne situation er kravene efter retspraksis på området meget lempeligere (dom af 11.12.1980, sag 1252/79, Lucchini mod Kommissionen, Sml. s. 3753, præmis 14, og af 28.10.1981, forenede sager 275/80 og 24/81, Krupp mod Kommissionen, Sml. s. 2489, præmis 10-13).
- 53 Hvad særligt angår konkurrenceretten — et område, hvor det spiller en afgørende rolle, at de personer medvirker, som berøres af de procedurer, der afsluttes med vedtagelsen af en af de i forordning nr. 17 omhandlede beslutninger — bør Fællesskabets retsinstanter inddrage samtlige de faktiske og retlige omstændigheder, der var indeholdt i anmodningen eller bemærkningerne fra klageren, og som Kommissionen har taget i betragtning ved beslutningen om at henlægge behandlingen af en klage (Domstolens dom af 28.3.1985, sag 298/83, CICCE mod Kommissionen, Sml. s. 1105, præmis 19). Under en sag til prøvelse af en sådan beslutning bør Fællesskabets retsinstanter følgelig også tage hensyn til samtlige de faktiske og retlige omstændigheder, som Kommissionen har gjort klageren bekendt med som svar på hans klage (jf. herom Rettens dom af 24.1.1995, sag T-114/92, BEMIM mod Kommissionen, Sml. II, s. 147, præmis 45).
- 54 I den foreliggende sag var Kommissionen herefter berettiget til at afvise sagsøgerens klage af de grunde, der dels var anført i skrivelsen i medfør af artikel 6 i forordning nr. 99/63, dels i den anfægtede beslutning, idet den angav, at den i beslutningen kun behandlede de af sagsøgerens argumenter, som nødvendiggjorde et supplerende svar fra Kommissionen (jf. ovenfor, præmis 26).

- 55 I den anfægtede beslutning henvises der til skrivelsen i medfør af artikel 6 i forordning nr. 99/63, og beslutningen angiver således tilstrækkeligt klart grundene til, at klagen blev afvist, og sagsøgeren kan dermed gøre sine rettigheder gældende for Fællesskabets retsinstanser, og disse kan foretage deres prøvelse af beslutningens lovlighed (Domstolens dom af 17.1.1995, sag C-360/92 P, Publishers Association mod Kommissionen, Sml. I, s. 23, præmis 39, og Rettens dom af 12.1.1995, sag T-85/94, Branco mod Kommissionen, Sml. II, s. 45, præmis 32, samt ovennævnte dom i sagen BEMIM mod Kommissionen, præmis 41).
- 56 Det følger af det anførte, at anbringendet ikke kan tages til følge, men må forkastes.

2. Anbringendet om urigtig anvendelse af traktatens artikel 86

- 57 Dette anbringende omfatter fire led. I de to første led gør sagsøgeren gældende, at Kommissionen har givet en forkert definition af henholdsvis det relevante produktmarked og det relevante geografiske marked. I det tredje led anfører sagsøgeren, at væddeløbsselskaberne i modsætning til, hvad der anføres i den anfægtede beslutning, indtager en kollektivt dominerende stilling. I det fjerde led gør sagsøgeren gældende, at væddeløbsselskabernes direkte afslag og det indirekte afslag fra deres »partnere« udgør et misbrug af en kollektivt dominerende stilling i traktatens artikel 86's forstand.

Første led: definitionen af det relevante produktmarked

Sammenfatning af parternes argumentation

- 58 Sagsøgeren gør gældende, at beslutningen er behæftet med en mangel, fordi Kommissionen ikke forklarer, hvad der er det relevante produktmarked, og ikke anfører

nogen begrundelse, som gør det muligt at forstå, hvorfor den har forkastet den definition af markedet, der foreslås i klagen, nemlig markedet for fransk lyd og billede.

- 59 Det er for det første umuligt at forstå betydningen af andet afsnit i 8. betragtning til den anfægtede beslutning, hvor Kommissionen, for at godtgøre, at det relevante produktmarked er markedet for lyd og billede i almindelighed, anfører, at de franske og de britiske væddeløb ud fra spillernes synspunkt konkurrerer, hvilket fremgår af, at selv om 40% af de væddemål, der indgås af de tyske bookmakere på det tyske marked, vedrører de tyske løb, 40% de franske løb og 20% de britiske løb, har 67% af bookmakerne valgt at modtage fransk lyd og billede, 23% britisk lyd og billede og 10% dem begge.
- 60 Den omstændighed, at der i Frankrig, i Tyskland og i Belgien findes forskellige markeder for væddemål, bør ikke berøre definitionen af markedet for lyd og billede, som er et helt forskelligt marked. Det forhold, at de forskellige væddeløb eventuelt er substituerbare på markedet for væddemål, betyder ikke, at transmissionerne fra de forskellige væddeløb også er substituerbare på markedet for lyd og billede. Hverken bookmakeren, der ønsker at forøge sin omsætning vedrørende de franske løb, eller spilleren, der indgår væddemål på disse løb, har nemlig nogen interesse i at modtage lyd og billede fra andre væddeløb. Når Kommissionen i den anfægtede beslutning henviser til de særlige kendetegn ved markederne for væddemål i de forskellige lande, har den inddraget et irrelevant forhold, som har gjort definitionen af det relevante produktmarked uklare.
- 61 Den anfægtede beslutnings fejl og mangler med hensyn til definitionen af det relevante produktmarked er så meget mere uforståelige, som Kommissionen i PMU-beslutningen (jf. ovenfor, præmis 27) henviste til Landgericht Saarbrückens dom i sagen Hellmund mod Deutscher Sportverlag, hvori det blev antaget, at der i Tyskland findes et særskilt marked for fransk lyd og billede. Såfremt Kommissionen i den foreliggende sag ville tage afstand fra, hvad den selv havde anført vedrørende denne dom, skulle den derfor have givet en detaljeret og fuldstændig begrundelse i

den anfægtede beslutning. Sagsøgeren har anført, at anbringendet om, at Kommissionen ikke var bundet af den tyske domstols konstateringer vedrørende det relevante produktmarked, ikke alene vanskeligt kan forenes med de konstateringer i modsat retning, der findes i PMU-afgørelsen, men også med de principper om et »varigt og loyalt samarbejde«, som gælder i forholdet mellem Kommissionen og de nationale domstole.

- 62 Kommissionen har anført, at den anfægtede beslutning er tilstrækkeligt begrundet, da den omfatter en definition af det relevante produktmarked ifølge redegørelsen i skrivelsen i medfør af artikel 6 i forordning nr. 99/63, som sagsøgeren af de allerede anførte grunde ikke kunne være uvidende om (jf. ovenfor, præmis 50 og 51).
- 63 Den har endvidere anført, at de argumenter, hvormed sagsøgeren anfægter selve definitionen af produktmarkedet, er uden grundlag.
- 64 Den har i denne henseende forklaret, at grunden til, at den definerede det relevante marked, ikke som markedet for væddemål på væddeløb, men markedet for retransmission af lyd og billede fra hestevæddeløb i almindelighed, er, at køberne af lyd og billede på »retransmissionsmarkedet« for væddeløb er bookmakerne, mens kunderne på »væddemålsmarkedet« er de endelige forbrugere, dvs. spillerne.
- 65 Kommissionen finder endvidere ikke, at man abstrakt og uden at tage hensyn til de faktiske omstændigheder, der er forskellige fra det ene land til det andet, kan besvare spørgsmålet, om markedet for retransmission af lyd og billede fra franske hestevæddeløb skal defineres som et andet marked end markedet for retransmission af lyd og billede fra andre væddeløb og navnlig fra britiske væddeløb. Med henblik på at undersøge, hvilken grad af substituerbarhed, der er mellem retransmission af fransk lyd og billede og retransmission af lyd og billede fra andre væddeløb, måtte den på grundlag af talmateriale have foretaget en indgående undersøgelse af den virkning, som det kan have på spillernes valg, at transmissionen fra hestevæddeløbene sker på forskellige tidspunkter og forskellige dage. Da der på tidspunktet for sagens faktiske omstændigheder ikke fandt nogen retransmission

sted af fransk lyd og billede i Belgien, ville en sådan undersøgelse have været umulig, og det relevante marked måtte herefter ifølge Kommissionen defineres som markedet for retransmission af lyd og billede fra hestevæddeløb i almindelighed.

- 66 Kommissionen er uenig i sagsøgerens opfattelse af, at fransk lyd og billede og lyd og billede fra andre væddeløb ikke er substituerbare, fordi spilleren har behov for at se billeder fra de væddeløb, som han spiller på. Det er ganske vist rigtigt, at valget af væddemål, som indgås på de forskellige væddeløb, f.eks. britiske eller franske, ikke er uden forbindelse med spillernes præferencer og kendskab til hestesport, men det står alligevel fast, at disse væddeløb i spillernes øjne konkurrerer om de væddemål, der indgås på dem. Det samme gælder med hensyn til bookmakernes valg af lyd og billede fra de forskellige løb, der transmitteres, idet disse må betragtes som konkurrerende produkter i det omfang, hvor bookmakernes valg ikke udelukkende afhænger af antallet af væddemål, der indgås på de forskellige løb, men også af andre faktorer, som f.eks. vilkårene i licensaftalerne og/eller tilstedeværelsen af andre væddeløbsagenturer, der tilbyder anden lyd og billede. Rigtigheden af denne opfattelse fremgår af de oplysninger, der er tilvejebragt i forbindelse med behandlingen af en anden klage fra sagsøgeren vedrørende det tyske marked for væddemål (klage IV/33.375, bilag 8 til stævningen, herefter »den tyske klagesag«), hvor flere væddeløb bliver retransmitteret. Selv om 40% af væddemålene, der indgås på dette marked med tyske bookmakere, vedrører de franske løb, 40% de tyske løb og 20% de britiske løb, har 67% af bookmakerne nemlig valgt at modtage fransk lyd og billede, mens 23% har valgt retransmission af britiske løb, og 10% har valgt begge systemer.

- 67 Hvad endelig angår henvisningen i PMU-beslutningen til Landgericht Saarbrückens dom af 21. december 1990, jf. ovenfor, har Kommissionen understreget, at den med denne henvisning på ingen måde tiltrådte den tyske rets udtalelser vedrørende tilstedeværelsen af et særskilt marked for fransk lyd og billede, men blot ville påvise, dels at Ladbroke udøvede forretningsvirksomhed i Tyskland, dels at retransmission af lyd og billede fra væddeløb i et land udøver en væsentlig indflydelse på valget af væddemål, der indgås på løbene.

- 68 Sagsøgeren har i replikken heroverfor anført, at den omstændighed, at et produkt aldrig er blevet solgt på et bestemt marked, og at der ikke foreligger statistiske oplysninger om det relevante produkt, ikke bør være til hinder for at undersøge, om der foreligger et misbrug af en dominerende stilling. Sagsøgeren har anført, at såvel Kommissionen som Domstolen tidligere har defineret det relevante produktmarked, uden at der var behov for en detaljeret statistisk undersøgelse (Kommissionens beslutning 92/521/EØF af 27.10.1992 om en procedure i henhold til EØF-traktatens artikel 85 (IV/33.384 og 33.378 — Salg af pakkerejser i forbindelse med verdensmesterskabet i fodbold i 1990, EFT L 326, s. 31); Magill-beslutningen, Domstolens dom af 13.11.1975, sag 26/75, General Motors mod Kommissionen, Sml. s. 1367, og af 11.11.1986, sag 226/84, British Leyland mod Kommissionen, Sml. s. 3263).
- 69 Intervenienterne har tilsluttet sig Kommissionens argumenter. Rigtigheden af dennes analyse med hensyn til definitionen af det relevante produktmarked fremgår i øvrigt af følgende betragtninger. For det første er muligheden for at følge en fjernsynsudsendelse fra et væddeløb uden forbindelse med muligheden for at indgå væddemål, før løbet begynder. For det andet er spillernes interesse for billedtransmission på de steder, hvor de indgår deres væddemål, faktisk bestemt af, hvor megen viden og erfaring de har på området. Intervenienterne sondrer mellem personer, der spiller af og til, og regelmæssige spillere, og bemærker i den forbindelse, at de første, som fra tid til anden indfinder sig på et agentur, indgår væddemål vedrørende de udbudte løb uden at foretrække den ene type løb frem for den anden og følgelig uden at foretrække billeder fra det ene eller det andet løb. De regelmæssige spillere indgår derimod deres væddemål ud fra deres grundige kendskab til hestesporten og især til jockeyernes og hestenes form og præstationer, uden at de tillægger det betydning, hvor væddeløbet finder sted, eller om det eventuelt retransmitteres.
- 70 Med hensyn til spørgsmålet, om transmissioner fra de forskellige hestevæddeløb er substituerbare som følge af, at der er substituerbarhed mellem de væddemål, der indgås på løbene, har intervenienterne anført, at sagsøgeren i stævningen af 28. august 1993 har anført, at de tyske væddeløb stod for 40% af væddemålene i Tyskland, de franske løb for 30% og de britiske løb for 30%, mens sagsøgeren i klagen i den tyske klagesag, som blev indgivet i november 1989, og hvori sagsøgeren klagede over, at PMU havde afslået at levere fransk lyd og billede til brug for

agenturerne i Tyskland, anførte, at de franske løb stod for ca. 40% af væddemålene på væddeløbene. Dette viser, at selv om de franske løb udsendes i Tyskland, var markedsandelen for væddemålene på de franske løb faldet med ca. 25% på tre år. Intervenienterne har tilføjet, at det på samme måde anføres i den anfægtede beslutning, at markedsandelen for de britiske løb i Tyskland var 20%, mens denne andel ifølge de tal, som sagsøgeren har anført i stævningen, i dag er steget til 30%. Intervenienterne finder på dette grundlag, at disse tal både viser, at markedet for lyd og billede hele tiden ændrer sig, og at de forskellige udsendelser fra væddeløbene er indbyrdes substituerbare.

- 71 Intervenienterne har endelig anført, at den manglende forbindelse mellem udsendelse af lyd og billede fra væddeløb og modtagelse af væddemål på disse skyldes følgende forhold: i) Adgangen til at indgå væddemål er uafhængig af, om der stilles billeder til rådighed, ii) deltagerne på markedet for væddemål (væddeløbsagenturer og spillere) og på markedet for retransmission af billeder (væddeløbsagenturer og producenter af billeder) er forskellige, iii) spillernes valg bestemmes ikke af, om der er lyd og billede til rådighed, men af størrelsen af indsatsen vedrørende et løb, iv) udsendelsen af et væddeløb er så meget mere uafhængig af indgåelsen af væddemål, som de ikke finder sted på samme tid, og v) en virksomhed kan indtage en dominerende stilling på markedet for retransmission af lyd og billede uden at være til stede på markedet for indgåelse af væddemål, således som det fremgår af beskrivelsen af sagens faktiske omstændigheder i den anfægtede beslutning.

Rettens bemærkninger

— Manglende eller utilstrækkelig begrundelse

- 72 Retten bemærker indledningsvis, at Kommissionen, som det fremgår af den skrivelse, der blev fremsendt i medfør af artikel 6 i forordning nr. 99/63 (jf. ovenfor, præmis 21), klart har defineret det relevante produktmarked som markedet for transmission af lyd og billede fra hestevæddeløb i almindelighed og ikke som markedet for væddemål på disse løb (jf. punkt II 1a i skrivelsen, s. 11).

73 Kommissionen har endvidere begrundet den foretagne definition med, for det første, at markedsdeltagerne på markedet for væddemål er forskellige fra dem, der driver virksomhed på markedet for retransmission af lyd og billede fra hestevæddeløb, og at definitionen af det relevante produktmarked herefter alene kan omfatte tjenesteydelser vedrørende udsendelse af lyd og billede på fjernsyn fra væddeløbene (jf. punkt II 1a, andet afsnit, i den nævnte skrivelse, s. 12). For det andet har Kommissionen anført, at der ikke kan gives et generelt svar på spørgsmålet, om dette marked alene omfatter franske væddeløb, således som sagsøgeren gør gældende, eller om det tværtimod også omfatter andre væddeløb, for så vidt som dette spørgsmål afhænger af faktiske omstændigheder, der er forskellige fra den ene medlemsstat til den anden. Kommissionen har i denne henseende forklaret, at den ikke var i stand til at foretage en nærmere undersøgelse af, hvilke virkninger det kunne have på spillernes valg i Belgien, at transmissionen af de forskellige væddeløb fandt sted på forskellige tidspunkter og dage, da der ikke blev foretaget retransmission af fransk lyd og billede i Belgien i den periode, der er omhandlet i klagen. Under henvisning til konkurrencevilkårene i forholdet mellem de forskellige væddeløb på markedet for væddemål i Tyskland har Kommissionen imidlertid anført, at det relevante marked var markedet for retransmission af lyd og billede fra hestevæddeløb i almindelighed (jf. punkt II 1a, femte afsnit, i skrivelsen i medfør af artikel 6 i forordning nr. 99/63, s. 12, og punkt 8 i skrivelsen af 24.6.1993).

74 Den anfægtede beslutning indeholder således en tilstrækkelig klar angivelse af de væsentlige elementer i begrundelsen for den definition af det relevante produktmarked, som Kommissionen har lagt til grund. Sagsøgerens klagepunkt om manglende eller utilstrækkelig begrundelse kan herefter ikke tages til følge.

75 Dette resultat ændres ikke som følge af sagsøgerens anbringende om, at Kommissionen burde have begrundet definitionen af produktmarkedet »særlig detaljeret«, fordi definitionen angiveligt var i strid med Kommissionens tidligere henvisning i PMU-beslutningen til den af Landgericht Saarbrücken afsagte dom i sagen Hellmund mod Deutscher Sportverlag (jf. ovenfor, præmis 27), hvori produktmarkedet angiveligt blev defineret som markedet for fransk lyd og billede alene.

- 76 For det første var PMU-beslutningen en beslutning om foreløbige forholdsregler. Til forskel fra en endelig beslutning kan en sådan beslutning ikke binde Kommissionen, da denne altid efter en mere indgående undersøgelse af en klage har mulighed for at fastholde eller ændre sin oprindelige opfattelse.
- 77 For det andet, og i modsætning til hvad sagsøgeren har hævdet, fremgår det ikke af PMU-beslutningen, at Kommissionen tilsluttede sig den tyske domstols bemærkninger vedrørende det relevante produktmarked.
- 78 I 8. betragtning til den nævnte beslutning, som har overskriften »EF's marked for indgåelse af væddemål i forbindelse med hestevæddeløb og dermed beslægtede ydelser«, anfører Kommissionen således, at de oplysninger, den har til rådighed, er tilstrækkelige »til at påvise, at der foregår samhandel og konkurrence inden for indgåelse af væddemål i forbindelse med hestevæddeløb og dermed beslægtede ydelser, at PMU og et lille antal konkurrenter deltager i denne samhandel«, og den konkluderer i afsnittet med overskriften »PMU«, at »PMU direkte eller indirekte deltager i samhandelen inden for EF, at PMU aktivt søger at udvide sin eksport, samt at selskabet er en af de vigtigste deltagere på markedet«, og »at der er samhandel og konkurrence inden for EF med hensyn til levering af tjenesteydelser i forbindelse med væddemål og dermed forbundne tjenesteydelser«.
- 79 Det fremgår klart af disse uddrag, såvel som af PMU-beslutningen i det hele, at Kommissionen henviste til Landgericht Saarbrückens dom med henblik på at godtgøre, at der findes en samhandel mellem Frankrig og Tyskland vedrørende væddemål og levering af dermed beslægtede ydelser, hvilket sammenholdt med de andre betragtninger i PMU-beslutningen (jf. navnlig 36, 37 og 38) kunne begrunde en anvendelse af traktatens artikel 92 og 93 på den støtte, som den franske stat havde ydet PMU, og at Kommissionen ikke henviste til dommen med henblik på at definere det relevante produktmarked.

80 Sagsøgeren kan følgelig ikke gøre gældende, at definitionen af det relevante produktmarked var i strid med Kommissionens tidligere beslutningspraksis og derfor skulle begrundes mere detaljeret.

— Rigtigheden af definitionen af produktmarkedet

81 Med henblik på anvendelsen af traktatens artikel 86 omfatter det relevante marked for et produkt eller en tjenesteydelse efter fast retspraksis de produkter eller tjenesteydelser, som er substituerbare med eller i tilstrækkeligt omfang kan erstatte produktet eller tjenesteydelsen, hvorved der ikke alene skal tages hensyn til deres objektive karakteristika, som bevirker, at de er særligt egnede til at opfylde forbrugernes vedvarende behov, men også til konkurrencevilkårene og efterspørgsels- og udbudsstrukturen på det pågældende marked (Domstolens dom af 11.12.1980, sag 31/80, L'Oréal, Sml. s. 3775, præmis 25, af 9.11.1983, sag 322/81, Michelin mod Kommissionen, Sml. s. 3461, præmis 37, af 3.7.1991, sag C-62/86, AKZO Chemie mod Kommissionen, Sml. I, s. 3359, præmis 51; Rettens dom af 12.12.1991, sag T-30/89, Hilti mod Kommissionen, Sml. II, s. 1439, præmis 64, og af 6.10.1994, sag T-83/91, Tetra Pak mod Kommissionen, Sml. II, s. 755, præmis 63).

82 For så vidt angår sagsøgerens argumentation om, at Kommissionen ikke kunne begrunde sin påstand om, at der er konkurrence mellem lyd og billede fra de forskellige væddeløb, med henvisning til det tyske marked for modtagelse af væddemål, fordi dette er et særskilt marked, finder Retten, at Kommissionen — i betragtning af, at fransk lyd og billede ikke blev udsendt i fjernsyn på det belgiske marked, hvor der udelukkende blev transmitteret lyd og billede fra de britiske væddeløb — med henblik på at undersøge, hvorvidt der var tale om konkurrence mellem fransk lyd og billede og lyd og billede fra andre hestevæddeløb, med føje kunne henvise til det tyske marked, hvor de franske løb faktisk transmitteres ved siden af andre væddeløb. Sagsøgeren kan endvidere ikke kritisere Kommissionen for at have taget hensyn til konkurrencevilkårene på det tyske marked for væddemål. Ved i klagen at gøre gældende, at markedet for fransk lyd og billede faktisk havde en geografisk udstrækning svarende til Fællesskabet, eller at det i hvert fald omfattede Tyskland, Frankrig og Belgien, gav sagsøgeren Kommissionen anledning

til at undersøge, om der er substituerbarhed mellem fransk lyd og billede og lyd og billede fra andre væddeløb, netop under hensyn til konkurrencevilkårene på flere markeder inden for Fællesskabet, herunder det tyske marked.

- 83 Kommissionen kunne i øvrigt henvise til konkurrencevilkårene på hovedmarkedet vedrørende indgåelse af væddemål med henblik på at undersøge konkurrencevilkårene i et afledt marked for lyd og billede. Ved at sammenligne markedsandelene for væddemålene, der blev optaget på de forskellige hestevæddeløb, og markedsandelene for lyd og billede fra disse væddeløb, blev den i stand til at tage stilling til spørgsmålet om, hvorvidt bookmakernes valg af de løb, der transmitteres i deres agenturer, udelukkende — således som det hævdes af sagsøgeren — var bestemt af spillernes formodede ønske om kun at se en retransmission af de væddeløb, som de vædder på.
- 84 Det fremgår i denne forbindelse klart af 8. betragtning til den anfægtede beslutning, at der for så vidt angår efterspørgslen på det tyske marked for lyd og billede er en vis afvigelse i forhold til efterspørgslen på markedet for modtagelse af væddemål. Dette viser, at de tyske bookmakers valg mellem lyd og billede fra forskellige kilder, i modsætning til hvad sagsøgeren har hævdet, ikke udelukkende er bestemt af spillernes ønske om alene at se de væddeløb, som de har væddet på, men også af andre forhold, som f.eks. de vilkår, hvorunder de får tilbudt transmission af væddeløbene, og/eller gennemførelsen af en salgsfremmepolitik for bestemte væddeløb frem for andre, idet disse forhold, som Kommissionen med rette har understreget, hver især er faktorer i konkurrencen mellem lyd og billede fra de forskellige kilder, som tilbydes. Det fremgår således af tal, som sagsøgeren ikke har bestridt, at selv om 40% af de væddemål, der indgås med tyske bookmakere, vedrører franske væddeløb, 40% tyske væddeløb og 20% britiske væddeløb, har 67% af bookmakerne valgt at modtage og retransmittere fransk lyd og billede, mens 23% har valgt transmission af britiske løb og 10% har valgt begge systemer.
- 85 Det skal endvidere bemærkes, at i Belgien kan væddeløbsagenturerne kun indgå væddemål efter bookmakersystemet på hestevæddeløb, der afholdes i udlandet, og at lyd og billede fra de britiske løb var de eneste, som på tidspunktet for sagens

faktiske omstændigheder blev udsendt i de belgiske væddeløbsagenturer. Følgelig var der i Belgien i det mindste ét andet produkt end transmission af fransk lyd og billede, der var sammenligneligt under hensyn til dets tekniske egenskaber og dets anvendelse.

86 Under disse omstændigheder er sagsøgerens påstand om, at personer, der indgår væddemål om de franske løb, ikke har interesse i billeder fra andre løb, heller ikke tilstrækkelig til at bevise, at definitionen af produktmarkedet i det foreliggende tilfælde skal begrænses til fransk lyd og billede og navnlig ikke omfatter britisk lyd og billede, som er til rådighed i Belgien i dag. Som netop anført (jf. ovenfor; præmis 84), kan det ikke i mangel af et konkret bevis formodes, at beslutningen om at købe lyd- og billedtransmissioner fra væddeløbene, som træffes af væddeløbsagenturet og ikke af spilleren, alene støttes på de vaner, som spillerne har, uden hensyntagen til andre faktorer, såsom de licenskontraktvilkår, der tilbydes af de forskellige licensgivere.

87 Det fremgår således af sagens akter, og navnlig af de oplysninger, som sagsøgeren selv har fremlagt (jf. punkt 6.14 og 6.15 i stævningen og præmis 94 nedenfor), at de væddemål, der blev indgået af sagsøgerens agenturer i Belgien, før det som følge af ændringen af den belgiske lovgivning blev muligt at retransmittere billeder fra de britiske væddeløb, for 100%’s vedkommende vedrørte franske væddeløb, sammenlignet med 0% vedrørende de britiske væddeløb, og at væddemålene, der indgås på franske løb — som stadig ikke retransmitteres i Belgien — efter den omtalte ændring udgør 60% mod 40% vedrørende de britiske løb, som der i dag udsendes billeder fra. På baggrund af disse forhold, som sagsøgeren selv har anført, må det lægges til grund, at den omstændighed, at der ikke transmitteres fransk lyd og billede, og at britisk lyd og billede bliver transmitteret, ikke har hindret og fortsat ikke hindrer de belgiske spillere i fortsat at spille på de franske væddeløb. Sagsøgeren kan følgelig ikke gøre gældende, at efterspørgslen på markedet for lyd og billede og det valg, som bookmakerne i lyset heraf træffer mellem lyd og billede fra forskellige kilder, alene er bestemt af spillernes ønske om kun at se de løb, som de har væddet på, og at lyd og billede fra de forskellige løb derfor ikke er indbyrdes substituerbare.

- 88 Sagsøgeren har følgelig ikke bevist, at Kommissionen har foretaget en åbenbart fejlagtig bedømmelse for så vidt angår definitionen af produktmarkedet.
- 89 Det følger som helhed af det anførte, at sagsøgerens argumentation om, at begrundelsen mangler eller er utilstrækkelig, og at det relevante produktmarked er defineret forkert, i det hele må forkastes.

Andet led: definitionen af det relevante geografiske marked

Sammenfatning af parternes argumentation

- 90 Sagsøgeren har anført, at angivelsen af flere nationale geografiske markeder skyldes en sammenblanding af markedet for lyd og billede og markedet for væddemål, som imidlertid er forskellige produktmarkeder, hvis geografiske afgrænsning muligvis også kan være forskellig. Det må herved tages i betragtning, at der i Belgien — ligesom i Frankrig og i Tyskland — er stor efterspørgsel efter fransk lyd og billede, hvilket fremgår af, at sagsøgeren opnår 95% af sin omsætning fra væddemål på franske løb, og at denne efterspørgsel ikke kan tilfredsstilles på anden måde. Endvidere kan de belgiske spillere indgå væddemål i de franske agenturer pr. telefon eller gennem Minitel eller endog krydse den fransk-belgiske grænse for at indgå et væddemål i Frankrig. Endelig er der ingen teknisk hindring for at transmittere fransk lyd og billede i Belgien.
- 91 Sagsøgeren har dernæst anført, at de tal, der nævnes i den anfægtede beslutning vedrørende efterspørgslen efter væddemål i Tyskland og i Belgien på tyske, franske, belgiske og britiske løb, ikke fandtes i den skrivelse, der blev sendt i medfør af artikel 6 i forordning nr. 99/63, og at den anfægtede beslutning ikke indeholder nogen angivelse af kilden til dem.

- 92 I øvrigt er de af Kommissionen anførte tal for efterspørgselsstrukturen i Tyskland og i Belgien urigtige, vildledende og irrelevante, for så vidt som de viser de væddemål, der er indgået på væddeløbsbanerne og modtaget af bookmakerne, i stedet for kun at omfatte de væddemål, der er modtaget af de sidstnævnte, hvilket ville vise, at efterspørgselsstrukturen på det belgiske og det tyske marked er stærkt påvirket af muligheden for at sende lyd og billede.
- 93 Sagsøgeren har understreget, at det fremgår af de tal for det tyske marked, som er nævnt af Kommissionen (10. betragtning til den anfægtede beslutning), at 90% af væddeløbene indgås på de tyske løb (uden billeder) og 10% på de britiske løb (med billeder), mens de forskellige markedsandele for væddemål, som alene modtages af de tyske bookmakere, er 40% for de væddemål, der indgås på de tyske løb, 30% for franske løb og 30% for de britiske løb, således som dette fremgår af de oplysninger, der er modtaget fra bookmakerne i Tyskland. Oplysningerne fra det ene agentur, som sagsøgeren har i Berlin, og som har fået afslag på franske billeder, viser, at markedsandelene for væddeløbene er følgende: tyske løb 35%, franske løb 2% og britiske løb 63%.
- 94 Hvad angår tallene for det belgiske marked (jf. ovenfor, præmis 29), hvorefter markedsandelen for væddemål på de franske løb (uden billeder) er 63%, andelen for væddemål på de belgiske løb (også uden billeder) 31,5% og andelen for væddemål på de britiske løb (med billeder) 5%, har sagsøgeren anført, at efter de oplysninger, selskabet har, fordeler væddemålene i dets væddeløbsagenturer i Belgien sig som følger: franske løb (uden billeder) 60% og britiske løb (med billeder) 40%. Sagsøgeren har herved anført, at væddemålene, før den belgiske lovgivning om indgåelse af væddemål på hestevæddeløb blev ændret, og det ikke var muligt at sende billeder fra de britiske løb, var fordelt med 100% på franske løb og med 0% på britiske løb, hvilket viser, at efterspørgslen efter britiske løb er steget som følge af, at de transmitteres direkte.

- 95 Sagsøgeren har endvidere anført, at den anfægtede beslutning er mangelfuld, fordi Kommissionen i strid med praksis i henhold til Domstolens dom af 14. februar 1978 i sag 27/76, *United Brands mod Kommissionen* (Sml. s. 207), har set bort fra udbudssiden, som er karakteriseret ved, at der ikke er nogen som helst teknisk hindring for udsendelse af lyd og billede i Belgien.
- 96 Endelig er definitionen af det geografiske marked mangelfuld, fordi den anfægtede beslutning ikke indeholder nogen redegørelse for arten og betydningen af forskellene mellem de forskellige nationale lovgivninger eller for omfanget af de intellektuelle ejendomsrettigheder vedrørende hestevæddeløb inden for Fællesskabet.
- 97 Kommissionen har anført, at forbrugernes forskellige ønsker, som medfører forskellige konkurrencevilkår inden for de forskellige relevante geografiske områder, begrundet, at det relevante marked afgrænses nationalt. Den omstændighed, at der er en vis efterspørgsel efter det samme produkt inden for alle disse områder, betyder ikke, at disse indgår i et fælles område, idet den nævnte efterspørgsel er ubetydelig (Kommissionens beslutning 92/553/EØF af 22.7.1992 om en procedure i henhold til Rådets forordning (EØF) nr. 4064/89 (sag nr. IV/M.190 — *Nestlé/Perrier*) EFT L 356, s. 1), da de væddemål, der indgås telefonisk, og de, der indgås i nabolande, kun udgør en forsvindende lille del af den samlede efterspørgsel.
- 98 De nære forbindelser, som består mellem spillerne og dem, der modtager væddemål, og som skyldes spillernes forholdsvist ringe mobilitet, bevirker, at konkurrencen mellem væddeløbsagenturerne er begrænset og ligger på det lokale eller regionale plan, således at det beslægtede marked for lyd og billede også er begrænset til det nationale område alene. Den tekniske mulighed for at udsende lyd og billede i Belgien eller i enhver anden medlemsstat kan ikke anfægte denne nationale opdeling af det pågældende marked, da dets udstrækning alene er bestemt af konkurrencevilkårene, der følger af efterspørgselsstrukturen og af forskellene mellem reglerne i medlemsstaterne. For så vidt angår dette sidste punkt er der ved den belgiske lovgivning indført regler, som har skabt konkurrencevilkår, der adskiller sig fra dem, der findes i de andre medlemsstater, hvilket fremgår af, at

før lovgivningen om væddeløbsagenturerens åbningstider blev ændret, havde den omstændighed, at britisk lyd og billede rent teknisk var til rådighed, ingen indflydelse på de belgiske agenturers interesse i udsendelsen af dem.

- 99 Kommissionen har oplyst, at tallene vedrørende efterspørgslen på det tyske marked stammer fra sagsøgerens »tyske klagesag« (punkt 2.5.2, litra c) og d), i bilag 8 til stævningen). Forskellen mellem disse tal og dem, som sagsøgeren nu anfører, skyldes sandsynligvis, at de oplysninger, der er meddelt sagsøgeren af de tyske bookmakere, kun vedrører de væddemål, som de selv har modtaget, og som udgør 20% af samtlige væddemål, idet de resterende 80% modtages af de tyske væddeløbsselskaber og vedrører de væddeløb, som selskaberne afholder.
- 100 For så vidt angår tallene vedrørende efterspørgslen på det belgiske marked har Kommissionen anført, at oplysningerne fra sagsøgeren vedrørende de væddemål, der indgås i væddeløbsagenturerne på de franske og britiske løb, og som findes for første gang i stævningen, ikke ændrer det almindelige billede af det belgiske marked, således som dette er beskrevet i skrivelsen i medfør af artikel 6 i forordning nr. 99/63 og i den anfægtede beslutning.
- 101 Intervenienterne har understreget, at de væddemål, der indgås pr. telefon eller gennem minitel mellem Belgien og Frankrig, har et ubetydeligt omfang, og at kun 22 personer med bopæl i Belgien indtil nu har en telefonkonto med PMU eller en minitel-konto. De har endvidere anført, at i 1993 udgjorde de indsatser, der var placeret på disse konti tilsammen, et beløb på 33 576 FF, svarende til 0,0001% af de indsatser, som PMU modtog i Frankrig samme år. De samlede indsatser fra de 22 personer med bopæl i Belgien, der har en konto hos PMU, udgjorde kun 0,0013% af de samlede indsatser i Belgien på hestevæddeløb, der fandt sted i Belgien og i udlandet.

Rettens bemærkninger

- 102 Efter opbygningen af traktatens artikel 86 beror definitionen af det geografiske marked, ligesom definitionen af produktmarkedet, på en økonomisk vurdering. Det geografiske marked kan defineres som det område, hvor alle de pågældende erhvervsdrivende er undergivet konkurrencevilkår, der objektivt set er ens eller tilstrækkeligt ensartede (Domstolens dom i sagen United Brands mod Kommissionen, jf. ovenfor, præmis 44, i sagen Michelin mod Kommissionen, jf. ovenfor, præmis 26, og af 5.10.1988, sag 247/86, Alcatel, Sml. s. 5987, præmis 15; Rettens dom i sagen Tetra Pak mod Kommissionen, jf. ovenfor, præmis 91).
- 103 Retten finder, at konkurrencevilkårene på markedet for lyd og billede i den foreliggende sag skal undersøges i relation til væddeløbsagenturerne. Det er nemlig dem, der efterspørger lyd og billede med henblik på retransmission til de endelige forbrugere, dvs. til spillerne, og det følger heraf, at vilkårene på det afledte marked for lyd og billede således er bestemt af vilkårene på hovedmarkedet for væddemål.
- 104 I modsætning til, hvad sagsøgeren har gjort gældende, er markedet for lyd og billede nemlig ikke et selvstændigt marked, men derimod et sekundært marked, der er opstået som følge af hovedmarkedet for væddemål, hvis funktion påvirker og styrer spillerne i retning af at vælge at indgå væddemål på de løb, der udsendes, idet spillerne er de endelige forbrugere både på hovedmarkedet for væddemål og på det sekundære marked for lyd og billede.
- 105 Sagsøgeren kan under alle omstændigheder ikke gøre gældende, at Kommissionen har sammenblandet markedet for væddemål med markedet for lyd og billede. Det er faktisk sagsøgeren selv, der til støtte for sin argumentation om, at tv-udsendelser påvirker spillernes valg, har henvist til efterspørgselsstrukturen på markedet for væddemål og navnlig til strukturen for efterspørgslen efter væddemål, der indgås

med agenturerne, og til udsvingene i denne efterspørgsel afhængig af, hvorvidt der transmitteres lyd og billede fra hestevæddeløbene (jf. ovenfor, præmis 93 og 94).

106 Vilkårene på hovedmarkedet for væddemål er således præget af, at der er en nær geografisk forbindelse mellem spillerne og væddeløbsagenturerne, for så vidt som spillernes mobilitet nødvendigvis er begrænset og marginal, således som det fremgår af de af intervenienterne fremlagte oplysninger, som sagsøgeren ikke har bestridt, vedrørende det grænseoverskridende marked for væddemål mellem Belgien og Frankrig (jf. ovenfor, præmis 101). Den nødvendige geografiske nærhed mellem væddeløbsagenturerne og spillerne medfører, at konkurrencen mellem de forskellige væddeløbsagenturer i det væsentlige finder sted inden for geografiske områder, hvis samlede udstrækning ikke under nogen omstændigheder kan række ud over de nationale grænser.

107 Eftersom det geografiske omfang af hovedmarkedet for væddemål er nationalt, må det samme være tilfældet for det geografiske omfang af det sekundære marked for lyd og billede. Følgelig må sagsøgerens argumenter om, at tallene vedrørende efterspørgselsstrukturen i Belgien og i Tyskland er urigtige og irrelevante, afvises som værende uden betydning. Selv hvis det antages, at de tal, som Kommissionen har anført i denne henseende, ikke er et retvisende udtryk for efterspørgselsstrukturen i disse to lande — hvilket ikke er korrekt, således som det fremgår af en indgående analyse af samtlige de tal, som parterne har fremlagt i deres skriftlige indlæg og som svar på Rettens skriftlige spørgsmål — kunne dette ikke under nogen omstændigheder være tilstrækkeligt til at rejse tvivl om markedets nationale karakter, når henses til udtalelserne i det foregående (jf. præmis 103-106).

108 Det fremgår i det hele af det anførte, at sagsøgerens argumenter om, at definitionen af det relevante geografiske marked er urigtig, må forkastes.

Tredje led: den dominerende stilling

- 109 Sagsøgeren har anført, at det i den anfægtede beslutning burde være lagt til grund, at væddeløbsselskaberne indtager en kollektivt dominerende stilling på det belgiske marked for fransk lyd og billede.
- 110 Det skal imidlertid bemærkes, at selv hvis væddeløbsselskaberne måtte anses for at indtage en kollektivt dominerende stilling, kunne dette kun begrunde en annullation af den anfægtede beslutning, såfremt væddeløbsselskabernes afslag på at meddele sagsøgeren en licens til transmission faktisk opfyldte betingelserne for, at der foreligger et misbrug i traktatens artikel 86's forstand.
- 111 Retten skal følgelig gå direkte over til behandlingen af det fjerde led i sagsøgerens anbringende, hvorefter det omtvistede afslag udgør et misbrug.

Fjerde led: det påståede misbrug

Sammenfatning af parternes argumentation

- 112 Sagsøgeren har ud fra den opfattelse, at det geografiske marked er af fællesskabsomfang og ikke, som det hævdes af Kommissionen, af nationalt omfang, anført, at det misbrug, der gøres gældende, består i, at væddeløbsselskabernes afslag på at meddele sagsøgeren en licens til transmission af fransk lyd og billede er diskriminerende over for sagsøgeren og indebærer en opdeling af markedet, idet væddeløbsselskaberne har meddelt transmissionslicenser til andre, nemlig PMU, PMI, DSV og væddeløbsagenturerne i Frankrig og i Tyskland. Afslaget er endvidere vilkårligt, eftersom sagsøgeren var villig til at betale en rimelig afgift til væddeløbs-

selskaberne for at få en licens på fransk lyd og billede. Afslaget har faktisk til formål at begrænse Ladbroke-koncernens vækst inden for væddemål på hestevæddeløb.

- 113 Sagsøgeren har anført, at selv om det geografiske marked var Belgien, er væddeløbsselskabernes afslag på at meddele det en licens på fransk lyd og billede i sig selv vilkårligt og uden saglig begrundelse, fordi væddeløbsselskaberne har meddelt sådanne licenser til tredjemænd på de tilgrænsende områder inden for fællesmarkedet. Vilkaarligheden af det omtvistede afslag fremgår endvidere for det første af, at der ikke er nogen hindring af teknisk art for at meddele sådanne licenser i Belgien, og for det andet af, at sagsøgeren i det mindste er en potentiel konkurrent til væddeløbsselskaberne, til PMU såvel som til det belgiske PMU, som er PMU's nære »allierede«. I denne sammenhæng kan Kommissionen ikke med rette henvise til Domstolens dom af 18. marts 1980 i sag 62/79, Coditel (Sml. s. 881, herefter »Coditel I-dommen«), og af 6. oktober 1982 i sag 262/81, Coditel (Sml. s. 3381, herefter »Coditel II-dommen«), til støtte for sit anbringende om, at traktatens regler principielt ikke er til hinder for, at der aftales geografiske begrænsninger i en licenskontrakt, da de nævnte domme ikke vedrører misbrug af en dominerende stilling, men den fric udveksling af tjenesteydelser og aftaler mellem virksomheder.
- 114 Væddeløbsselskaberne har ved at meddele licenser til virksomheder i Frankrig og i Tyskland udtømt deres eneret til fransk lyd og billede, og sagsøgerens henvendelser med henblik på at opnå en licens til retransmission kan derfor ikke betegnes som et forsøg på at opnå en tvangslicens, men må derimod betragtes som et forsøg på at få bragt en licenspolitik til ophør, der er vilkårlig og diskriminerende.
- 115 Sagsøgeren har anført, at man ikke kan henvise til Domstolens dom af 5. oktober 1988 i sag 238/87, Volvo (Sml. s. 6211), og til Magill-dommen til støtte for, at væddeløbsselskabernes kritiserede adfærd ikke kan betegnes som et misbrug. Det følger nemlig af disse domme, at et afslag fra en virksomhed, der indtager en dominerende stilling, på at meddele en licens på grundlag af sine intellektuelle ejendomsrettigheder ikke falder uden for forbuddet i traktatens artikel 86, når det

udgør et misbrug. Kommissionens opfattelse af, at væddeløbsselskabernes adfærd er ikke omfattet af den liste over eksempler på misbrug ved udøvelse af intellektuelle ejendomsrettigheder, som Domstolen og Retten har opstillet i deres domme i Volvo-sagen og Magill-sagen, er følgelig forkert, da den pågældende liste er ikke udtømmende. Det fremgår tværtimod af Magill-dommen, at den blotte omstændighed, at en vis adfærd ikke svarer nøjagtig til de i Volvo-dommen nævnte eksempler på misbrug af en dominerende stilling, ikke udelukker, at artikel 86 eventuelt kan finde anvendelse i andre situationer.

- 116 Sagsøgeren har tillige anført, at Kommissionen ikke har grundlag for i den anfægtede beslutning at sondre mellem på den ene side London European/Sabena-beslutningen og dommene i sagen ICI og Commercial Solvents mod Kommissionen og i CBEM-sagen, jf. ovenfor, og på den anden side den foreliggende sag under henvisning til, at væddeløbsselskaberne i denne sag til forskel fra, hvad der var tilfældet i de tre nævnte sager, ikke er til stede på det relevante marked. Sagsøgeren har anført, at i modsætning til, hvad der anføres i den anfægtede beslutning, er væddeløbsselskaberne til stede i Belgien via PMU og dettes belgiske datterselskab PMB, og de har endog via PMU og PMI tilbudt de belgiske agenturer at levere dem fransk lyd og billede.
- 117 Kommissionen har anført, at der ifølge Domstolens og Rettens ovennævnte domme kun foreligger et misbrug i forbindelse med udøvelsen af ophavsretten, hvis de betingelser og nærmere vilkår, hvorunder denne ret udøves, forfølger et mål, der klart er i strid med målene med artikel 86, således som det var tilfældet i Magill-sagen, hvor afslaget på en licens hindrede et nyt produkt i at komme ind på markedet. Disse betingelser er ikke opfyldt i den foreliggende sag, idet sagsøgeren driver virksomhed og selv indtager en dominerende stilling på markedet for væddemål, hvor spillerne får tilbudt lyd og billede, hvorimod indehaverne af ophavsrettighederne, dvs. væddeløbsselskaberne, ikke for tiden er til stede på dette marked. Hertil kommer til forskel fra Magill-sagen, at væddeløbsselskabernes afslag på at meddele Ladbroke en licens til udsendelse af fransk lyd og billede ikke bevirker,

at spillerne bliver frataget en tjenesteydelse, nemlig lyd og billede, som er grundlæggende forskellig fra den eksisterende tjenesteydelse, nemlig modtagelse af væddemål.

- 118 Ifølge Kommissionen er der en kommerciel begrundelse for væddeløbsselskaber-nes afslag på at tildele sagsøgeren licenser. I det omfang licenserne på lyd og billede udgør et middel i reklamen for de væddemål, PMU gennemfører i Frankrig og i Schweiz, er det naturligt, at væddeløbsselskaberne afslår at give licenser til konkurrenter, der driver virksomhed på de samme markeder som deres fælles handelsagent PMU. Der, hvor PMU ikke driver virksomhed, kan væddeløbsselskaberne derimod frit meddele licenser til tredjemænd på betingelse af, at de ikke meddeles på diskriminatorisk grundlag, hvilket ikke kan være tilfældet på det belgiske marked, hvor væddeløbsselskaberne til forskel fra det tyske marked hidtil ikke har meddelt nogen licens. Kommissionen bestrider sagsøgerens påstand om, dels at væddeløbsselskaberne er til stede i Belgien via PMU og dets datterselskab PMB, dels at væddemålsagenturerne i Belgien via PMU/PMI har fået tilbudt lyd og billede fra selskaberne. Som det anføres i skrivelsen i medfør af artikel 6 i forordning nr. 99/63, har PMB aldrig drevet virksomhed i Belgien, og situationen for en virksomhed, der påtænker at gå ind på et marked, enten direkte eller indirekte via en licens, kan ikke sammenlignes med situationen for et selskab, der allerede er inde på dette marked.

- 119 For så vidt angår den opdeling af det indre marked, som ifølge sagsøgeren har fundet sted, fordi væddeløbsselskaberne har meddelt licenser i Frankrig og i Tyskland, har Kommissionen understreget, at traktatens bestemmelser ifølge retspraksis (Coditel I- og Coditel II-dommene) principielt ikke er til hinder for, at der aftales geografiske grænser i en kontrakt om overdragelse af intellektuelle ejendomsrettigheder. Det forhold, at disse grænser i det foreliggende tilfælde falder sammen med nationale grænser, kan ikke føre til et andet resultat, eftersom udnyttelsen af disse rettigheder finder sted på et nationalt grundlag som følge af sammenhængen med hovedmarkedet for væddemål. Når henses til den tidligere nævnte Volvo-dom, må det standpunkt, som Domstolen indtog i Coditel I- og Coditel-dommene, også gælde i forbindelse med traktatens artikel 86. Disse domme forka-

stede udtrykkeligt den opfattelse, at meddelelse af licens for et bestemt område medfører, at retten til at forbeholde eneret for andre områder er udtømt, og at en virksomhed med en dominerende stilling ikke skulle være berettiget til at afslå at meddele en licens, når den allerede har meddelt licens i andre medlemsstater.

- 120 Kommissionen har anført, at såfremt Retten finder, at det relevante geografiske marked omfatter hele Fællesskabet, udgør væddeløbsselskabernes afslag på at meddele sagsøgeren en licens kun et misbrug, såfremt det faktisk godtgøres, at nogle væddeløbsagenturer, fordi de ikke råder over lyd og billede, stilles ringere end andre. Ladbroke har imidlertid ikke fremlagt et sådant bevis, hverken under den administrative procedure eller for Retten.
- 121 Intervenienterne har anført, at det følger af Magill-dommen, at såfremt indehaveren af en intellektuel ejendomsret afslår at meddele en licens, kan dette kun betegnes som et misbrug af en dominerende stilling, såfremt i) afslaget på licens hindrer fremkomsten af et nyt produkt, som er langt mere hensigtsmæssigt for forbrugerne og udgør et afledt marked, ii) indehaveren af den pågældende ret er til stede såvel på hovedmarkedet som på det afledte marked, og iii) indehaveren af den pågældende ret — for at bevare sit monopol — ved hjælp af afslaget på at meddele en licens hindrer, at konkurrenterne kommer ind på markedet. I den foreliggende sag er ingen af disse betingelser opfyldt, for det første fordi lyd og billede ikke for spillerne udgør et nyt produkt, der kan tænkes at påvirke deres valg af væddemål, og for det andet, fordi hverken væddeløbsselskaberne eller PMU eller PMI er til stede på det belgiske marked for modtagelse af væddemål (hovedmarkedet) eller på markedet for udnyttelse af deres ophavsrettigheder (det afledte marked), og endelig fordi væddeløbsselskabernes omtvistede afslag ikke hindrer sagsøgeren i at komme ind på markedet for modtagelse af væddemål.
- 122 For så vidt angår sagsøgerens argument om, at væddeløbsselskaberne allerede er til stede i Belgien via PMB, har intervenienterne anført, at PMI faktisk i februar 1981 stiftede et belgisk selskab ved navn PMB for at kunne få fordel af den forventede

ændring af lovgivningen, som ville gøre det muligt at drive virksomhed i Belgien med væddemål på udenlandske væddeløb, men at PMB aldrig har drevet virksomhed i Belgien, fordi forholdene ikke har udviklet sig som forventet.

Rettens bemærkninger

- 123 Sagsøgerens argumentation om, at væddeløbsselskaberne har misbrugt deres kollektivt dominerende stilling, er baseret på en definition af det geografiske marked, som mindst omfatter Belgien, Frankrig og Tyskland. Af de ovenfor anførte grunde (jf. præmis 103-106) er det relevante marked, dvs. det belgiske marked for lyd og billede, imidlertid nationalt.
- 124 Det er i denne henseende uomtvistet, at væddeløbsselskaberne hidtil ikke har meddelt nogen licens for Belgien. Deres afslag på at tildele Ladbroke en licens er følgelig ikke en forskelsbehandling mellem de erhvervsdrivende på det belgiske marked. Den omstændighed, at væddeløbsselskaberne — ifølge sagsøgeren — har tilbudt de belgiske agenturer at levere dem fransk lyd og billede, er ikke efter traktatens artikel 86 i sig selv tilstrækkelig til, at selskaberne kan anses for allerede at have udvist en diskriminatorisk adfærd i Belgien ved udnyttelsen af deres intellektuelle ejendomsrettigheder vedrørende de væddeløb, som de afholder. Endelig kan væddeløbsselskaberne heller ikke anses for at være til stede på det belgiske marked via deres datterselskab PMB, eftersom sagsøgeren ikke bestrider, at dette selskab, selv om det faktisk er blevet oprettet efter belgisk ret af PMI, aldrig har drevet erhvervsmæssig virksomhed i Belgien (jf. ovenfor, præmis 122).
- 125 Hertil kommer, at sagsøgeren, for så vidt som det geografiske marked er opdelt i særskilte nationale markeder på grundlag af dets struktur som bestemt af kriterierne vedrørende konkurrencevilkårene og navnlig vedrørende efterspørgselsstrukturen på markedet for lyd og billede fra væddeløb i almindelighed, ikke med føje kan hævde, at den af selskabet påståede opdeling af fællesmarkedet skyldes væddeløbsselskabernes licenspolitik.

- 126 Hvad endelig angår den angiveligt vilkårlige karakter af væddeløbsselskabernes afslag på at levere fransk lyd og billede til sagsøgeren, finder Retten, at eftersom der er tale om markeder af nationalt omfang, kan spørgsmålet om, hvorvidt væddeløbsselskabernes afslag på at iværksætte en udnyttelse af deres intellektuelle ejendomsrettigheder i Belgien er vilkårligt, ikke vurderes i lyset af den politik, som væddeløbsselskaberne følger på andre, geografisk adskilte markeder. Den omstændighed, at sagsøgeren som hævdet er villig til at betale et rimeligt vederlag for en licens til transmission af de franske væddeløb, er ikke tilstrækkelig til at bevise, at der foreligger et misbrug, når sagsøgeren ikke er blevet udsat for forskelsbehandling af væddeløbsselskaberne på det relevante geografiske marked.
- 127 Sagsøgeren har hævdet, at selv hvis det antages, at det relevante geografiske marked er Belgien, er væddeløbsselskabernes afslag på at meddele sagsøgeren en transmissionslicens vilkårligt, fordi selskaberne har meddelt licenser til erhvervsdrivende i nabolande.
- 128 Det må imidlertid bemærkes, at når afslaget på at forsyne sagsøgeren med fransk lyd og billede i Belgien ikke udgør et misbrug, for så vidt som det, således som det netop er fastslået, ikke indebærer nogen forskelsbehandling mellem de erhvervsdrivende på det belgiske marked, kan afslaget heller ikke betragtes som et misbrug, blot fordi agenturer, der driver virksomhed på det tyske marked, råder over fransk lyd og billede. Der er således ingen konkurrence mellem de væddeløbsagenturer, der driver virksomhed i Belgien, og dem, der driver virksomhed i Tyskland.
- 129 Det skal endvidere bemærkes, at hverken den omstændighed, at der ikke er tekniske hindringer for at transmittere fransk lyd og billede i Belgien, eller den omstændighed, at sagsøgeren globalt set kan betragtes som en potentiel konkurrent til væddeløbsselskaberne, er tilstrækkelig til at begrunde, at den omtvistede leveringsnægtelse må betragtes som et misbrug af en dominerende stilling, når det tages i betragtning for det første, at væddeløbsselskaberne ikke selv er til stede på det særskilte geografiske marked, hvor sagsøgeren driver virksomhed, og for det andet, at de ikke har meddelt licens til andre erhvervsdrivende på dette marked.

- 130 Sagsøgeren kan ikke med føje påberåbe sig Magill-dommen til støtte for, at det hævdede misbrug skulle foreligge, da Magill-dommen er ikke relevant i denne sag. I modsætning til, hvad der var tilfældet i Magill-sagen, hvor afslaget på at give sagsøgeren licens hindrede denne i at komme ind på markedet for generelle tv-programblade, er sagsøgeren i den foreliggende sag ikke alene til stede på, men har den største andel af hovedmarkedet for modtagelse af væddemål, på hvilket det i sagen omhandlede produkt, nemlig lyd og billede, tilbydes til forbrugerne, hvori- mod væddeløbsselskaberne, som er indehavere af de intellektuelle ejendomsrettigheder, ikke er til stede på dette marked. Eftersom væddeløbsselskaberne hverken direkte eller indirekte udnytter deres intellektuelle ejendomsrettigheder på det belgiske marked, kan det omtvistede afslag fra de nævnte selskaber herefter ikke anses for at medføre nogen form for konkurrencebegrænsning på det belgiske marked.
- 131 Selv hvis det måtte antages, at væddeløbsselskabernes tilstedeværelse på det belgiske marked for lyd og billede ikke i nærværende sag var en afgørende omstændighed med henblik på anvendelsen af artikel 86, finder denne traktatbestemmelse ikke anvendelse i denne sag. Det afslag, der er givet sagsøgeren, kunne nemlig kun være omfattet af forbuddet i artikel 86, hvis det vedrørte et produkt eller en tjenesteydelse, der enten fremtræder som afgørende for udøvelsen af den pågældende virksomhed i den forstand, at der ikke findes noget faktisk eller potentielt alternativ, eller som et nyt produkt, som måske forhindres i at komme på markedet, selv om der er en særlig, konstant og regelmæssig efterspørgsel fra forbrugernes side (jf. herom Domstolens dom af 6.4.1995, forenede sager C-241/91 P og C-242/91 P, RTE og ITP mod Kommissionen, Sml. I, s. 743, præmis 52, 53 og 54).
- 132 I den foreliggende sag er tv-udsendelse af hestevæddeløbene, således som Kommissionen og intervenienterne i øvrigt har understreget det, selv om den udgør en supplerende, eller endog ønskværdig tjenesteydelse, der tilbydes spillerne, ikke i sig selv nødvendig for udøvelsen af bookmakernes hovedvirksomhed, hvilket fremgår af, at sagsøgeren er til stede på det belgiske marked for modtagelse af væddemål og indtager en betydelig stilling inden for væddemål på de franske løb. Transmissions- nomen er endvidere ikke nødvendig, for så vidt som den finder sted, efter at væddemålene er indgået, og den omstændighed, at væddeløbene ikke transmitteres, påvirker følgelig ikke i sig selv spillernes valg og kan derfor ikke hindre bookma- kerne i at drive deres virksomhed.

- 133 Sagsøgeren kan af samme grund heller ikke støtte ret på London European/Sabena-beslutningen og de tidligere nævnte domme i sagen ICI og Commercial Solvents mod Kommissionen og i CBEM-sagen. I London European/Sabena-beslutningen vedrørte den konkurrencebegrænsende adfærd således et marked, som både Sabena og dettes konkurrent, London European, var til stede på, mens væddeløbsselskaberne i den foreliggende sag ikke er til stede på det belgiske marked. Forholdet er det samme i de to påberåbte domme. I ICI og Commercial Solvents-sagen bestod misbruget i, at et selskab med en dominerende stilling på markedet for råmaterialer afslog at levere disse materialer til en kunde, der producerede afledte produkter, med henblik på at forbeholde råmaterialerne for sin egen produktion af sådanne produkter, og det selskab, der indtog den dominerende stilling, var således ligesom dets kunder til stede på det sekundære marked, dvs. markedet for de afledte produkter. I den foreliggende sag er væddeløbsselskaberne derimod ikke til stede på det belgiske marked for fransk lyd og billede. I CBEM-sagen kendte Domstolen for ret, at det udgør et misbrug af en dominerende stilling, at en virksomhed — uden at det er objektivt nødvendigt — forbeholder sig selv eller en virksomhed i samme koncern forberedende arbejdsopgaver, som kunne udføres af en tredje virksomhed på et beslægtet, men selvstændigt marked. I den foreliggende sag har væddeløbsselskaberne ikke forbeholdt sig markedet for fransk lyd og billede i Belgien og har heller ikke givet en udenforstående virksomhed eller en virksomhed, som de ejer, adgang til dette marked.
- 134 Det følger i det hele af det anførte, at sagsøgerens anbringende om, at væddeløbsselskaberne har misbrugt en dominerende stilling, må forkastes.

3. Anbringendet om urigtig anvendelse af traktatens artikel 85, stk. 1

Sammenfatning af parternes argumentation

- 135 Sagsøgeren har gjort gældende, at såvel det indirekte afslag fra DSV som det direkte afslag fra væddeløbsselskaberne på at meddele sagsøgeren licens på transmission af de franske løb i Belgien er omfattet af forbuddet i traktatens artikel 85, stk. 1.

- 136 Det indirekte afslag fra DSV på at meddele sagsøgeren en sådan licens følger af det forbud, som væddeløbsselskaberne har pålagt DSV mod at retransmittere fransk lyd og billede uden for licensområdet. Det svarer dermed efter sagsøgerens opfattelse til et eksportforbud og fører til en afskærmning af de nationale markeder i strid med artikel 85, stk. 1, idet forbuddet er et led i en aftale, der har til formål eller til følge at begrænse konkurrencen mellem på den ene side PMU, PMI og disses »allierede« og på den anden side Ladbroke-koncernen.
- 137 De modargumenter, som Kommissionen på dette punkt har fremført i den anfægtede beslutning, afviger fra dens tidligere praksis på området, hvorefter beskyttelsen af ophavsrettighederne ikke kan benyttes til at begrunde kontraktmæssige forbud mod eksport (Stempa-sagen, *Ellevte Beretning om Konkurrencepolitikken*, 1982, nr. 98). Sagsøgeren har fremhævet, at Domstolen i Coditel I-dommen ikke udelukkede, at de vilkår, hvorunder ophavsrettighederne udøves, kan vise sig at være uforenelige med bestemmelserne i artikel 85, såfremt de indgår i en aftale, der kan have til formål eller til følge at hindre, begrænse eller fordreje den frie konkurrence inden for fællesmarkedet.
- 138 Den anfægtede beslutning er i så henseende mangelfuldt begrundet, for så vidt som Kommissionen ikke har undersøgt, om det forbud, der er pålagt DSV mod at retransmittere fransk lyd og billede uden for licensområdet, var en følge af væddeløbsselskabernes lovlige udøvelse af deres intellektuelle ejendomsrettigheder eller derimod, således som sagsøgeren gjorde gældende i klagen, var resultatet af en aftale, der havde til formål eller til følge at begrænse konkurrencen inden for fællesmarkedet.
- 139 Sagsøgeren har gjort gældende, at væddeløbsselskabernes direkte afslag, som blev meddelt af PMU ved skrivelse af 8. august 1990, er et led i en aftale mellem væddeløbsselskaberne og/eller en vedtagelse mellem en sammenslutning af virksomheder og/eller en samordnet praksis i strid med traktatens artikel 85, stk. 1. Et sådant afslag kan ikke betragtes som den »naturlige følge« af, at hverken PMU eller væddeløbsselskaberne modtager væddemål i Belgien på de franske væddeløb, eftersom

de i Tyskland, hvor hverken PMU eller væddeløbssekskaberne modtager væddemål, har transmitteret fransk lyd og billede til DSV og givet dette tilladelse til at retransmittere dem til agenturer, der er etableret på licensområdet.

- 140 Endelig har Kommissionen ikke grundlag for at hævde, at eftersom der ikke er meddelt nogen licens på det belgiske marked, udgør det enkelte væddeløbssekskabs afslag på at meddele sagsøgeren en licens på dette marked ikke en diskriminerende konkurrencebegrænsning. For det første har Kommissionen defineret det relevante geografiske marked urigtigt, og for det andet hindrer det omtvistede afslag sagsøgeren i at konkurrere med de andre væddeløbsagenturer i Belgien. Såfremt væddeløbssekskaberne på diskriminerende måde havde givet licenser til visse belgiske agenturer og ikke til andre, ville dette efter sagsøgerens opfattelse faktisk have udgjort en yderligere konkurrencefordrejning. Såfremt der ikke måtte foreligge en sådan yderligere forskelsbehandling, betyder dette imidlertid ikke, at det omtvistede afslag ikke i sig selv udgør en konkurrencebegrænsning i traktatens artikel 85, stk. 1's forstand.
- 141 Kommissionen har anført, at forbuddet mod, at DSV retransmitterer fransk lyd og billede uden for licensområdet, på fællesskabsrettens nuværende udviklingstrin hører til kernen af de intellektuelle ejendomsrettigheder, som væddeløbssekskaberne råder over, og således ikke udgør en overtrædelse af traktatens artikel 85, stk. 1.
- 142 Kommissionen har anført, at væddeløbssekskabernes direkte afslag på at tildele sagsøgeren en licens er den normale følge af den omstændighed, at væddeløbssekskaberne og PMU ikke for tiden modtager væddemål på de franske løb i Belgien og heller ikke udnytter intellektuelle ejendomsrettigheder i Belgien. I mangel af bevis for det modsatte kan denne adfærd herefter ikke betragtes som en følge af en aftale eller en samordnet praksis mellem væddeløbssekskaberne.

- 143 Kommissionen har bemærket, at det standpunkt, som den havde indtaget i Stempasagen (jf. ovenfor, præmis 137), senere blev forkastet af Domstolen i Coditel II-dommen.
- 144 Kommissionen har endelig bestridt sagsøgerens anbringende om, at eftersom det omtvistede afslag fra væddeløbsselskaberne ikke var sagligt begrundet, udgør det i sig selv en konkurrencebegrænsning, også selv om der ikke foreligger en forskelsbehandling, fordi det forhindrer sagsøgeren i at modtage fransk lyd og billede og dermed konkurrere med de andre væddeløbsagenturer i Belgien. Kommissionen finder, at eftersom der ikke består et konkurrenceforhold mellem Ladbroke og væddeløbsselskaberne på det belgiske marked, er anvendelsen af traktatens artikel 85, stk. 1, pr. definition udelukket.
- 145 Intervenienterne har tilsluttet sig Kommissionens argumenter og har understreget, at da Kommissionens meddelelse i henhold til artikel 19, stk. 3, i forordning nr. 17 om aftalen mellem PMI og DSV blev offentliggjort i *De Europæiske Fællesskabers Tidende*, tog Kommissionen ikke forbehold over for bestemmelsen om, at DSV ikke måtte retransmittere fransk lyd og billede uden for licensområdet.

Rettens bemærkninger

- 146 Indledningsvis bemærkes, at det ikke kan udelukkes, at visse omstændigheder ved udøvelsen af en intellektuel ejendomsret kan være i strid med traktatens artikel 85, hvis denne udøvelse er midlet til at nå en aftale, som har til formål eller til følge at hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen inden for fællesmarkedet (jf. Coditel II-dommen, præmis 14). Den omstændighed, at indehaveren af ophavsretten har givet en enkelt licenshaver eneret på en bestemt medlemsstats område og har forbudt, at der meddeles underlicenser i en bestemt periode, er imidlertid ikke i sig selv tilstrækkelig til at fastslå, at kontrakten må betragtes som genstand for, middel til eller resultat af en ved traktaten forbudt aftale (samme dom, præmis 15).

- 147 Selv om det fremgår af særegenhederne ved den pågældende erhvervsgren og de pågældende markeder, at en licens til enerepræsentation ikke i sig selv kan hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen, kan udøvelsen af ophavsretten ligesom udøvelsen af den overdragne ret, der følger af den, i en bestemt økonomisk eller retlig sammenhæng, som fører til en betydelig begrænsning af den pågældende virksomhed eller fordrejer konkurrencen på markedet, under hensyn til markedets særlige forhold være omfattet af forbuddet i traktatens artikel 85, stk. 1 (samme dom, præmis 16 og 17).
- 148 Ud fra disse retningslinjer i retspraksis skal der tages stilling til sagsøgerens argumenter om, at den anfægtede beslutning er utilstrækkeligt begrundet, og at traktatens artikel 85, stk. 1 — for så vidt angår de indirekte og direkte afslag på at meddele licens til at transmittere de franske løb i Belgien — er blevet anvendt urigtigt.

Klagepunktet om, at retsaktens begrundelse er utilstrækkelig

- 149 Ifølge fast retspraksis har forpligtelsen til at begrunde en individuel beslutning til formål at gøre det muligt for Fællesskabets retsinstanser at efterprøve beslutningens lovlighed samt at give den berørte virksomhed de oplysninger, ved hjælp af hvilke det kan fastslås, om der er grundlag for beslutningen, eller om der muligvis foreligger en sådan fejl, at den kan anfægtes. Omfanget af begrundelsespligten afhænger af arten af den pågældende retsakt og den sammenhæng, hvori den er vedtaget (Domstolens dom af 6.7.1993, forenede sager C-121/91 og C-122/91, CT Control (Rotterdam) og JCT Benelux mod Kommissionen, Sml. I, s. 3873, præmis 31, af 29.2.1996, sag C-56/93, Belgien mod Kommissionen, Sml. I, s. 723, præmis 86, og af 24.10.1996, forenede sager C-329/93, C-62/95 og C-63/95, Tyskland m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 5151, præmis 31; Rettens dom i sagen Branco mod Kommissionen, jf. ovenfor, præmis 32). For så vidt angår beslutninger fra Kommissionen, som har til formål at konstatere en overtrædelse af konkurrencereglerne, kan det således ikke kræves, at Kommissionen beskæftiger sig med alle de faktiske og retlige spørgsmål, som er blevet behandlet under den administrative procedure (Domstolens dom i sagen RTE og ITP mod Kommissionen, jf. ovenfor, præmis 99, og Rettens dom af 6.4.1995, sag T-149/89, Sotralentz mod Kommissionen, Sml. II, s. 1127, præmis 73).

150 I den foreliggende sag har Kommissionen ved i den anfægtede beslutning at anføre, at det forbud mod retransmission, som væddeløbsselskaberne har pålagt DSV, ikke på fællesskabsrettens nuværende udviklingstrin er omfattet af traktatens artikel 85, stk. 1, men hører til de rettigheder, som licensgiveren råder over, givet oplysninger, som er tilstrækkelige til at gøre sagsøgeren bekendt med de vigtigste faktiske og retlige omstændigheder, der er grundlaget for argumentationen i den anfægtede beslutning. Spørgsmålet om, hvorvidt det omtvistede afslag eventuelt kan være følgen af en aftale, der er forbudt efter traktatens artikel 85, stk. 1, vedrører realitetsbedømmelsen af beslutningen og ikke begrundelsespligten. Klagepunktet om utilstrækkelig begrundelse må følgelig forkastes.

Det indirekte afslag på transmissionslicens

151 For så vidt angår spørgsmålet, om der må gives Kommissionen medhold i dens opfattelse, hvorefter pålægget til DSV om at afslå retransmission, dvs. at meddele underlicenser uden for licensområdet, på fællesskabsrettens nuværende udviklingstrin hører til de intellektuelle ejendomsrettigheder, bemærker Retten, at den omstændighed, at indehaveren af en ophavsret har besluttet at meddele én enkelt enelicens på en bestemt medlemsstats område og følgelig har forbudt meddelelse af underlicenser uden for licensområdet, ikke i sig selv er tilstrækkelig til, at kontrakten må betragtes som genstand for, middel til eller resultat af en aftale, hvormed det tilsigtes at begrænse konkurrencen på det pågældende marked (jf. Coditel II-dommen, præmis 15).

152 Sagsøgeren har ikke i sagen ført noget bevis for, at aftalen mellem PMU/PMI og DSV i virkeligheden har været et led i en aftale, der er forbudt efter traktatens artikel 85, stk. 1. Det kan herefter ikke antages, at Kommissionen har begået en fejl ved at lægge til grund, at artikel 85, stk. 1, er uanvendelig.

153 Følgelig må sagsøgerens klagepunkt om, at artikel 85, stk. 1, er anvendt forkert, dels med hensyn til aftalen mellem væddeløbsselskaberne og DSV, dels med hensyn til det afslag, som sidstnævnte gav sagsøgeren, forkastes.

Det direkte afslag på transmissionslicens

- 154 Som det fremgår af sagens akter, gjorde sagsøgeren under den administrative procedure over for Kommissionen gældende, at det direkte afslag fra hvert af væddeløbsselskaberne på at meddele sagsøgeren licens var genstand for en aftale mellem væddeløbsselskaberne, og at aftalen var omfattet af forbuddet i traktatens artikel 85, stk. 1. Til støtte herfor henviste sagsøgeren til den ovennævnte skrivelse af 8. august 1990, hvori PMU meddelte sagsøgeren det omtvistede afslag på væddeløbsselskabernes vegne, såvel som til den eksklusive karakter af aftalen af 9. januar 1990 mellem væddeløbsselskaberne og PMU vedrørende sidstnævntes udnyttelse uden for Frankrig af deres intellektuelle ejendomsrettigheder med hensyn til de væddeløb, som de afholder (jf. Ladbroke's skrivelse af 13.1.1993, punkt 2.7.1, 2.7.2 og 2.7.3, bilag 5.16 til stævningen og præmis 24 ovenfor).
- 155 Kommissionen har i den anfægtede beslutning anført, at afslaget var den normale følge af, at hverken PMU eller væddeløbsselskaberne for tiden er til stede på markedet for modtagelse af væddemål i Belgien, og at denne adfærd følgelig ikke var en diskriminerende begrænsning af konkurrencen på dette marked. Den har endvidere for Retten gjort gældende, at sagsøgeren ikke har bevist, at der forelå en aftale mellem væddeløbsselskaberne i strid med traktatens artikel 85, stk. 1. Den har endelig i besvarelse af et skriftligt spørgsmål fra Retten anført, at grunden til, at den ikke undersøgte, om afslaget på licens var genstand for en aftale mellem væddeløbsselskaberne, hvis formål var at begrænse konkurrencen mellem dem i traktatens artikel 85, stk. 1's forstand, var den, at sagsøgerens klage under alle omstændigheder på dette punkt var uden berettiget interesse i artikel 3's forstand i forordning nr. 17.
- 156 Det bemærkes, at forbuddet i traktatens artikel 85, stk. 1, omfatter alle aftaler mellem virksomheder, alle vedtagelser inden for sammenslutninger af virksomheder og alle former for samordnet praksis, som har til formål eller til følge at begrænse den konkurrence, som deltagerne heri udøver eller kunne udøve med hinanden, men også den konkurrence, som kunne udspille sig mellem en af deltagerne og tredjemand (Domstolens domme af 13.7.1966, forenede sager 56/64 og 58/64, Consten og Grundig mod Kommissionen, Sml. 1965-1968, s. 245, på s. 251, org. ref.: Rec. s. 429, på s. 493, og sag 32/65, Italien mod Rådet og Kommissionen, Sml. 1965-1968, s. 293, på s. 299, org. ref.: Rec. s. 563, på s. 592).

- 157 Heraf følger, at en aftale mellem to eller flere virksomheder med det formål at forbyde, at der meddeles en tredjemand licens til at udnytte intellektuelle ejendomsrettigheder, ikke, som det hævdes af Kommissionen, falder uden for anvendelsesområdet for traktatens artikel 85, stk. 1, blot fordi ingen af parterne i aftalen har meddelt en tredjemand en sådan licens på det relevante marked, og dette ikke medfører nogen begrænsning af tredjemands aktuelle konkurrencemæssige stilling.
- 158 Selv om et sådant afslag, når der ikke er nogen aktuel konkurrence på det relevante marked, ganske vist ikke kan anses for at være diskriminerende og dermed for at kunne være omfattet af traktatens artikel 85, stk. 1, litra d), må det således antages, at en aftale som den, sagsøgeren har kritiseret, kan have til følge at begrænse en potentiel konkurrence på det relevante marked, eftersom den fratager den enkelte part i aftalen den frie adgang til at kontrahere direkte med en tredjemand og herved meddele denne licens vedrørende udnyttelsen af sine intellektuelle ejendomsrettigheder og på denne måde optage konkurrence med de andre parter i aftalen på det relevante marked.
- 159 Det følger af det anførte, at en horisontal aftale mellem væddeløbsselskaberne, hvorved hvert af disse afskæres fra at meddele en tredjemand som sagsøgeren en licens på transmission og lyd og billede fra de væddemål, som det gennemfører, kan være til hinder for, at det enkelte selskab kommer ind på det belgiske marked for lyd og billede fra væddeløb i almindelighed, og dermed kan begrænse den potentielle konkurrence, der kunne være på dette marked, til skade for bookmakernes og de endelige forbrugeres interesser. En sådan aftale kunne endvidere bevirke en »begrænsning af eller kontrol med ... afsætning« og/eller en »opdeling af markeder«, jf. traktatens artikel 85, stk. 1, litra b) og c). Kommissionen kan derfor ikke henvise til, at der ikke foreligger en berettiget interesse for sagsøgeren i artikel 3's forstand i forordning nr. 17, som begrundelse for, at den ikke har undersøgt denne del af klagen, som suppleret med sagsøgerens bemærkninger i skrivelser af 13. januar 1993.

- 160 Ved under disse omstændigheder at lægge til grund, at det afslag på at meddele en licens, som sagsøgeren fik underretning om ved skrivelsen af 8. august 1990, ikke udgjorde en aftale, der havde til formål at begrænse konkurrencen mellem væddeløbsselskaberne på det belgiske marked med hensyn til udnyttelsen af deres intellektuelle ejendomsrettigheder vedrørende de væddeløb, som de afholder — fordi afslaget var den normale følge af, at der ikke er nogen aktuel konkurrence på dette marked, og fordi sagsøgeren under alle omstændigheder ikke på dette punkt havde en berettiget interesse i artikel 3's forstand i forordning nr. 17 — har Kommissionen ikke med den fornødne omhu undersøgt alle de faktiske og retlige omstændigheder, som Ladbroke havde gjort den bekendt med.
- 161 Da Kommissionen ikke havde undersøgt dette spørgsmål vedrørende anvendelsen af traktatens artikel 85, stk. 1, med den fornødne omhu, kunne den ikke se bort fra den ovennævnte skrivelse af 8. august 1990 og aftalen af 9. januar 1990 mellem væddeløbsselskaberne og PMU (jf. ovennævnte skrivelse af 13.1.1993 til Kommissionen), som sagsøgeren havde henvist til som bevis for sin påstand om, at det omtvistede afslag var genstand for en aftale mellem væddeløbsselskaberne, der er omfattet af traktatens artikel 85, stk. 1, selv om der ikke måtte foreligge forskelsbehandling på det belgiske marked.
- 162 Det følger i det hele af det anførte, at den anfægtede beslutning skal annulleres, for så vidt som Kommissionen, ved at undlade at undersøge, om det omtvistede afslag eventuelt kunne have været genstand for en aftale mellem væddeløbsselskaberne, som forhindrede det enkelte selskab i at meddele Ladbroke en licens til transmission af de væddeløb, som de afholdt — og ved dermed ikke at have tillagt skrivelser af 8. august 1990 nogen betydning som bevis for, at der forelå en efter traktatens artikel 85, stk. 1, forbudt aftale, fordi det omtvistede afslag skulle være den normale følge af, at hverken PMU eller nogen af væddeløbsselskaberne er til stede på markedet for modtagelse af væddemål i Belgien — ikke har undersøgt denne del af sagsøgerens klage med den fornødne omhu.

Sagens omkostninger

- 163 I medfør af procesreglementets artikel 87, stk. 2, pålægges det den tabende part at betale sagens omkostninger, hvis der er nedlagt påstand herom. I henhold til artikel 87, stk. 3, kan Retten imidlertid fordele sagens omkostninger eller bestemme, at hver part skal bære sine egne omkostninger, hvis hver af parterne henholdsvis taber eller vinder på et eller flere punkter. Da sagsøgeren delvis har fået medhold, og da begge parter har påstået modparten tilpligtet at betale sagens omkostninger, bestemmes, at hver af parterne bærer sine egne omkostninger.
- 164 Ifølge procesreglementets artikel 87, stk. 4, bærer intervenienterne deres egne omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

RET TEN (Anden Udvidede Afdeling)

- 1) Kommissionens beslutning, der er indeholdt i dens skrivelse af 24. juni 1993 om afvisning af sagsøgerens klage af 9. oktober 1990 (IV/33.699), annulleres,

for så vidt som det deri hedder, at væddeløbsselskabernes afslag på at meddele sagsøgeren en licens til transmission af franske væddeløb i Belgien, således som sagsøgeren fik meddelelse om ved en skrivelse fra Pari mutuel urbain af 8. august 1990, var den normale følge af, at hverken Pari mutuel urbain eller væddeløbsselskaberne optager væddemål på markedet for modtagelse af væddemål i Belgien, og derfor ikke kunne være genstand for en aftale mellem væddeløbsselskaberne i traktatens artikel 85, stk. 1's forstand.

2) Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber frifindes i øvrigt.

3) Hver part, herunder intervenienterne, bærer sine egne omkostninger.

Vesterdorf

Bellamy

Kalogeropoulos

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 12. juni 1997.

H. Jung

B. Vesterdorf

Justitssekretær

Afdelingsformand

Indhold

Faktiske omstændigheder og retsforhandlinger	II - 930
Parternes påstande	II - 940
Påstanden om, at der rettes et påbud til Kommissionen	II - 941
Annullationspåstanden	II - 942
1. Kommissionens mulighed for at begrunde beslutningen om afvisning af klagen med henvisning til den skrivelse, som den fremsendte i medfør af artikel 6 i forordning nr. 99/63	II - 942
Sammenfatning af parternes argumentation	II - 942
Rettens bemærkninger	II - 944
2. Anbringendet om urigtig anvendelse af traktatens artikel 86	II - 945
Første led: definitionen af det relevante produktmarked	II - 945
Sammenfatning af parternes argumentation	II - 945
Rettens bemærkninger	II - 950
— Manglende eller utilstrækkelig begrundelse	II - 950
— Rigtigheden af definitionen af produktmarkedet	II - 953
Andet led: definitionen af det relevante geografiske marked	II - 956
Sammenfatning af parternes argumentation	II - 956
Rettens bemærkninger	II - 960
Tredje led: den dominerende stilling	II - 962
Fjerde led: det påståede misbrug	II - 962
Sammenfatning af parternes argumentation	II - 962
Rettens bemærkninger	II - 967
3. Anbringendet om urigtig anvendelse af traktatens artikel 85, stk. 1	II - 970
Sammenfatning af parternes argumentation	II - 970
Rettens bemærkninger	II - 973
Klagepunktet om, at retsaktens begrundelse er utilstrækkelig	II - 974
Det indirekte afslag på transmissionslicens	II - 975
Det direkte afslag på transmissionslicens	II - 976
Sagens omkostninger	II - 979
	II - 981